

PROJEKTAS „PILIEČIO KELIAS“

TARPTAUTINĖ INTERAKTYVI KONFERENCIJA: „ORUMAS, LAISVĖS IR LYGybĖ“

VIEŠA INTERAKTYVI KONFERENCIJA - FORUMO TEATRO SPEKTAKLIS VISUOMENEI „TROŠKIMŲ AIKŠTĖ“

„Šis projektas finansuojamas remiant Europos Komisijai.

Šis leidinys atspindi tik autoriaus požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kokį jame pateikiamos informacijos naudojimą.“

DALOMOJI MEDŽIAGA
2014 m. rugsėjo 30 - spalio 03 d.
Vilnius, Lietuva

PROJEKTAS

PILIEČIO KELIAS: EUROPOS SĄJUNGOS PILIEČIŲ TEISIŲ SKLAIDA IR TAIKYMAS

(remiantis ES pagrindinių teisių chartija)

PAGRINDINIS PROJEKTO TIKSLAS –

skirtingų Europos Sąjungos šalių piliečių bendras darbas, diskusijos ir supratimo, kad kiekvienas šių valstybių pilietis yra kartu ir ES pilietis, didinimas. ES pilietybė papildo šalies pilietybę ir suteikia svarbių teisių, kurios apibrėžiamos Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje.

Vykdamas projektą, buvo pasirinkti pirmieji trys Chartijos skyriai, kurie buvo išsamiai nagrinėjami: Orumas, Laisvė, Lygybė.

Šios temos projekte nagrinėjamos ne tik teoriškai, bet kartu siekiant ir išgyventi jas patiems, patirti, ką tai reikštų šių teisių netekti bei visiems kartu ieškoti būdų, kaip padėti tiems, kurie dėl kokių nors priežasčių yra žeminami ar diskriminuojami, nesijaučia ar kai kurių grupių nėra laikomi lygiais su kitais. Tam buvo pasitelkti interaktyvūs brazilų režisieriaus Augusto Boalio Engiamųjų teatro metodai: Forumo teatras ir Laikraščių teatras.

PROJEKTĄ REMIA:

Europos Sąjungos programa
Europa piliečiams

„Tik žmonės sukuria elgesio modelius, apibrėždami teises ir įsipareigojimus, tik žmonės sugeba suformuoti tokią bendrąją sąvoką kaip „žmogaus teisės“. Tai teisės, priklausančios visai žmonių rūšiai, o ne vienai ypatingai tautai, rasei, grupei, klasei, kastai ar partijai“.

AUGUSTAS BOALIS

PROJEKTĄ ORGANIZUOJA IR VYKDO:

Viešoji įstaiga „Menų ir mokymo namai“ (Lietuva)
www.forumoteatras.lt
<https://www.facebook.com/forumoteatras>
 Viešoji įstaiga įsikūrė 2004 metais. Per darbo dešimtmetį skleidė Lietuvoje Forumo teatro metodą, bendradarbiavo su 147 Lietuvos mokyklomis, dirbo su NVO ir kitomis organizacijomis, jaunimu, ugdytojais, įvairių socialinių grupių atstovais. Į įstaigos veiklą įsitraukė profesionalūs aktoriai, psichologai, režisieriai, kiti specialistai, nuolatos buvo mokomi jauni savanoriai. Ilgainiui įstaiga pradėjo naudoti ir kitus Engiamųjų teatro metodus, tokius, kaip Laikraščių teatras, Įstatymų leidybos teatras, Troškimų vaivorykštė ir kitus. Įstaiga yra įgyvendinusi daugiau, negu 30 vietos ir tarptautinių projektų. 2012 m. projektas „Su „Forumo teatru – be smurto“ įvertintas specialiuoju Europos Sąjungos Nusikaltimų prevencijos tinklo apdovanojimu.

PROJEKTE DALYVAUJA:

Partneriai iš Lietuvos:
 Širvintų „Atžalyno“ progimnazija;
 Vilniaus Simono Daukanto gimnazija;
 Joniškio rajono Kriukų pagrindinė mokykla;
 Kauno Milikonių vidurinė mokykla;
 Panevėžio Margaritos Rimkevičaitės technologinė mokykla;

Partneriai iš Latvijos:
 Vecsaule pamatskola, Bauskė;
 Draugija „Balti“ kartu su Šiaurės šalių gimnazija, Ryga

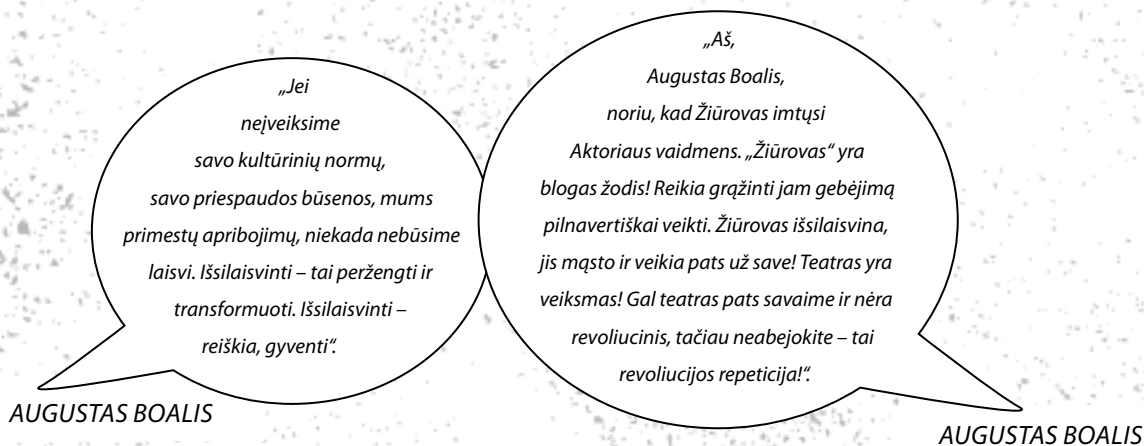
Partneriai iš Lenkijos:
 Lenkijos Zespół Przeszkolno – Szkolno – Gimnazjalny, Rostarzewo

Projekto draugai iš Estijos:
 MTÜ Foorumteater, Talinas

Projekto draugai iš Lietuvos:
 Kazimiero Simonavičiaus universiteto Teisės fakultetas, Vilnius/Klaipėda

PROJEKTO EIGA:

► 1
 2013 metų spalio 15 – 18 dienomis Vilniuje įvyko Viešosios įstaigos „Menų ir mokymo namai“ organizuoti mokymai projekto dalyviams ir vieša interaktyvi konferencija. Į šį susitikimą atvyko kiekvienos projekte dalyvaujančios šalies – partnerės atstovai, kurie susipažino su Europos Sąjungos pagrindinių žmogaus teisių chartija ir kitais Europos Sąjungos dokumentais, reglamentuojančiais ES piliečių teises. Jie taip pat išmoko Forumo teatro ir Laikraščių teatro metodų ir tai, kaip jie gali būti panaudojami atskleidžiant svarbias ir sudėtingas temas. Praktiškai naujai įgytus įgūdžius dalyviai galėjo išbandyti paskutinę susitikimo dieną organizuotoje viešoje interaktyvioje konferencijoje, kur patys vaidino, su publika aptarinėjo žmogaus teises pažeidžiančias situacijas, kvietė žiūrovus įsijungti į vykstantį vaidinimą ir būnant skriaudžiamo žmogaus vaidmenyje patirti jo jausmus ir bandyti pakeisti esamą padėtį.

► 2.

Kiekviena mokykla – dalyvė, grįžusi į savo šalį, miestą, per mokslo metus suorganizavo savo mokyklos bei miestų ar miestelių bendruomenėms tris interaktyvias mini – konferencijas. Jų metu buvo pristatomi ES piliečių teises apibrėžiantys dokumentai bei vaidinamos jas atskleidžiančios Forumo teatro bei Laikraščių teatro situacijos, įtraukiant publiką į aktyvias diskusijas bei kviečiant pačius vaidinti ir keisti esamą situaciją.

► PIRMOJI INTERAKTYVI MINI KONFERENCIJA.

Tema: **ORUMAS.**

Potemės: Žmogaus orumas; Teisė į asmens neliečiamybę.

► ANTROJI INTERAKTYVI MINI KONFERENCIJA.

Tema: **LAISVĖS.**

Potemės: Teisė į laisvę ir saugumą; Minties, sąžinės ir religijos laisvė; Teisė į mokslą; Laisvė pasirinkti profesiją ir teisė dirbti.

► TREČIOJI INTERAKTYVI MINI KONFERENCIJA

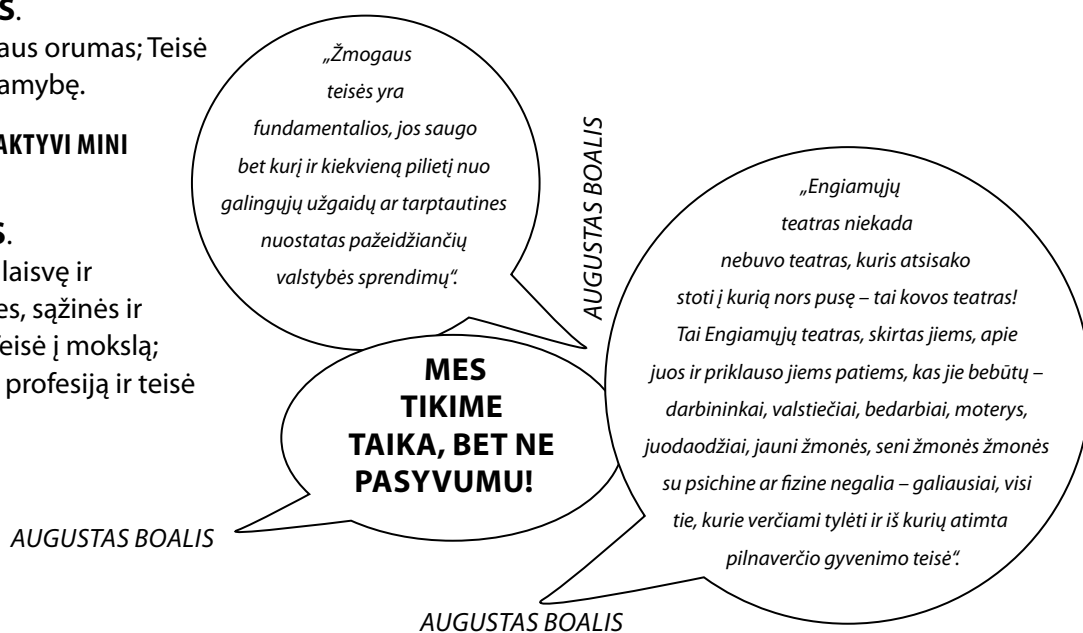
Tema: **LYGYBĖ.**

Potemės: Diskriminacijos uždraudimas; Kultūrų, religijų ir kalbų įvairovė; Moterų ir vyrų lygybė; Vaiko teisės; Pagyvenusių žmonių teisės; Neįgalųjų asmenų integravimas.

► 3.

Baigiamoji konferencija Vilniuje 2014 m. rugsėjo 30 d. – spalio 03 d. Į konferenciją atvyksta atstovai iš visų projekte dalyvaujančių šalių, joje keičiamasi projekto metu įgyta patirtimi, aptariama, kokius pagrindinius su žmogaus teisių įgyvendinimu susijusius

sunkumus bei galimybes juos įveikti atrado skirtingų šalių atstovai, numatomos tolesnio bendradarbiavimo galimybės. 2014 metų spalio 03 dieną Vilniaus Autobusų stoties laukiamajoje salėje organizuojama vieša interaktyvi konferencija, kurioje pristatytomos svarbiausios tarptautinio projekto „Piliečio kelias“ akimirkos bei Forumo teatro spektaklis. Kiekvienas apsilankęs turi galimybę tapti aktyviu dalyviu bei daugiau sužinoti apie Europos Sąjungą, savo teises, o turimus pasiūlymus išbandyti spektaklių metu!

„Kiekvienas,
pasisakantis prieš
žmogaus teises pasisako prieš civilizaciją
ir parodo savo primityviąją pusę. Urviniai žmonės
nieko neišmanė apie moralę – teisę jie matavo rankose
laikomo vėzdo svoriu. Visi, pasisakantys prieš žmogaus
teises, pasisako prieš žmogaus sužmoginimą. Sakyti,
kad tokios ir tokios teisės turi saugoti tik ir tą
žmonių kategoriją, yra nusikaltimas prieš
žmoniją“.

AUGUSTAS BOALIS

Projektas „**PILIEČIO KELIAS**“ remiasi **PAGRINDINIŲ EUROPOS SĄJUNGOS TEISIŲ CHARTIJA**. Ji buvo parengta kaip ES institucijų, nacionalinių parlamentų atstovų, teisininkų, universitetų darbuotojų ir pilietinės visuomenės atstovų konvencija, kaip rekomendacija ir pavyzdinis tekstas priimta 2000 m. gruodžio mėn. Nicos Europos Vadovų Tarybos susitikime. Šiuo tekstu papildoma Europos Tarybos inicijuota Europos žmogaus teisių konvencija.

EUROPOS SĄJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ CHARTIJOJE pirmą kartą ES istorijoje viename tekste aprašomos visos pilietinės, politinės, ekonominės ir socialinės ES piliečių bei visų Sąjungos teritorijoje gyvenančių asmenų teisės.

Teisės suskirstytos į šešias dideles antraštines dalis (Orumas, Laisvės, Lygybė, Solidarumas, Pilietinės teisės, Teisingumas), septintojoje antraštinėje dalyje apibrėžiamos bendrosios nuostatos. Šiame projekte išsamiai nagrinėjami pirmieji trys Chartijos skyriai: Orumas; Laisvės; Lygybė. Juos pateiksime išsamiai.

I. ANTRAŠTINĖ DALIS. ORUMAS

1 straipsnis _____

ŽMOGAUS ORUMAS

Žmogaus orumas yra neliečiamas. Jį reikia gerbti ir saugoti.

2 straipsnis _____

ŽMOGAUS TEISĖ Į GYVYBĘ

1. Kiekvienas asmuo turi teisę į gyvybę.
2. Niekam negali būti paskirta ar įvykdyta mirties bausmė.

3 straipsnis _____

TEISĖ Į ASMENS NELIEČIAMYBĘ

1. Kiekvienas asmuo turi teisę į fizinę ir psichinę neliečiamybę.
2. Medicinos ir biologijos srityse ypač turi būti gerbiamas:
  - a) atitinkamo asmens, kuriam prieš tai buvo suteikta informacija, laisvas sutikimas, duotas įstatymo nustatyta tvarka;
  - b) draudimas taikyti eugenikos metodus, ypač tuos, kuriais siekiama atlikti biologinę žmogaus atranką;
  - c) draudimas naudoti žmogaus kūną ir kūno dalis kaip pasipelnymo šaltinį;
  - d) žmogaus reprodukcinio klonavimo uždraudimas.

II. ANTRAŠTINĖ DALIS. LAISVĖS

4 straipsnis _____

KANKINIMO IR NEŽMONIŠKO AR ŽEMINANČIO ELGESIO ARBA BAUDIMO UŽDRAUDIMAS

Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį elgesį arba būti taip baudžiamas.

5 straipsnis _____

VERGIJOS IR PRIVERČIAMOJO DARBO UŽDRAUDIMAS

1. Niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvas.
2. Niekas negali būti verčiamas dirbti priverčiamąjį ar privalomą darbą.
3. Prekyba žmonėmis yra draudžiama.

6 straipsnis _____

TEISĖ Į LAISVĘ IR SAUGUMĄ

Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą.

7 straipsnis _____

TEISĖ Į PRIVATŲ IR ŠEIMOS GYVENIMĄ

Kiekvienas asmuo turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir komunikacijos slaptumas.

8 straipsnis _____

ASMENS DUOMENŲ APSAUGA

1. Kiekvienas turi teisę į savo asmens duomenų apsaugą.
2. Tokie duomenys turi būti tinkamai tvarkomi ir naudojami tik konkrečioms tikslams ir tik atitinkamam asmeniui sutikus ar kitais įstatymo nustatytais teisės pagrindais. Kiekvienas turi teisę susipažinti su surinktais jo asmens duomenimis bei į tai, kad jie būtų ištaisomi.
3. Nepriklausoma institucija kontroliuoja, kaip laikomasi šių taisyklių.

9 straipsnis _____

TEISĖ TUOKTIS IR KURTI ŠEIMĄ

Teisė tuoktis ir kurti šeimą garantuojama pagal šios teisės įgyvendinimą reguliuojančius nacionalinius įstatymus.

10 straipsnis _____

MINTIES, SAŽINĖS IR RELIGIJOS LAISVĖ

1. Kiekvienas turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę. Ši teisė apima laisvę keisti savo religiją ar tikėjimą, taip pat laisvę išpažinti ir skelbti savo religiją ar tikėjimą tiek vienam, tiek kartu su kitais, viešai ar privačiai, laikant pamaldas, mokant tikėjimo, jį praktikuojant ar atliekant apeigas.
2. Teisė atsisakyti veikti dėl vidinių įsitikinimų yra pripažįstama pagal šios teisės įgyvendinimą reglamentuojančius nacionalinius įstatymus.

11 straipsnis _____

SAVIRAIŠKOS IR INFORMACIJOS LAISVĖ

1. Kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti savo įsitikinimus, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijoms nekliudant ir nepaisant valstybių sienų.
2. Turi būti gerbiama žiniasklaidos laisvė ir pliuralizmas.

12 straipsnis _____

SUSIRINKIMŲ IR ASOCIACIJŲ LAISVĖ

1. Kiekvienas turi teisę laisvai rinktis į taikius susirinkimus, taip pat laisvę jungtis kartu su kitais į visų lygių asociacijas, ypač politinėje, profesinėje ir pilietinėje srityse, įskaitant teisę steigti profesines sąjungas ir stoti į jas ginti savo interesus.
2. Politinės partijos Sąjungos lygiu prisideda reiškiant Sąjungos piliečių politinę valią.

13 straipsnis _____

MENŲ IR MOKSLO LAISVĖ

Menai ir moksliniai tyrimai neturi būti varžomi. Akademinė laisvė turi būti gerbiama.

TEISĖ Į MOKSLĄ

1. Kiekvienas turi teisę į mokslą; profesinis ir tęstinis mokymas turi būti prieinamas visiems.
2. Ši teisė apima galimybę nemokamai įgyti privalomąjį išsilavinimą.
3. Laisvė steigti demokratiniais principais grindžiamas mokymo įstaigas ir tėvų teisė užtikrinti savo vaikų švietimą ir mokymą pagal savo religinius, filosofinius ir pedagoginius įsitikinimus turi būti gerbiama pagal jų įgyvendinimą reglamentuojančius nacionalinius įstatymus.

15 straipsnis _____

LAISVĖ PASIRINKTI PROFESIJĄ IR TEISĖ DIRBTI

1. Kiekvienas turi teisę į darbą ir užsiimti laisvai pasirinkta profesija ar veikla.
2. Kiekvienas Sąjungos pilietis turi laisvę ieškoti darbo, dirbti, pasinaudoti įsisteigimo teise ir teikti paslaugas bet kurioje valstybėje narėje.
3. Trečiųjų šalių piliečiai, kuriems leista dirbti valstybių narių teritorijose, turi teisę į tokias pačias darbo sąlygas kaip ir Sąjungos piliečiai.

16 straipsnis _____

LAISVĖ UŽSIIMTI VERSLU

Laivė užsiimti verslu pripažįstama pagal Sąjungos teisę ir nacionalinius teisės aktus bei praktiką.

17 straipsnis _____

TEISĖ Į NUOSAVYBĘ

1. Kiekvienas turi teisę valdyti teisėtai įgytą nuosavybę, ja naudotis, disponuoti ir palikti paveldėtojams. Nuosavybė negali būti atimta, išskyrus atvejus, kai tai yra būtina visuomenės poreikiams ir tik įstatymo nustatytais atvejais bei sąlygomis laiku ir teisingai už ją atlyginant. Nuosavybės naudojimą gali reglamentuoti įstatymai, kiek tai būtina atsižvelgiant į bendruosius interesus.
2. Intelektinė nuosavybė turi būti saugoma.

III. ANTRAŠTINĖ DALIS. LYGYBĖ

18 straipsnis _____

TEISĖ Į PRIEGLOBSTĮ

Teisė į prieglobstį garantuojama pagal 1951 m. liepos 28 d. Ženevos konvenciją ir 1967 m. sausio 31 d. Protokolą dėl pabėgėlių statuso bei Europos Sąjungos sutartį ir Sutartį dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – Sutartys).

19 straipsnis _____

APSAUGA PERKĖLIMO, IŠSIUNTIMO AR IŠDAVIMO ATVEJU

1. Kolektyvinis asmenų išsiuntimas draudžiamas.
2. Niekas negali būti perkeltas, išsiųstas ar išduotas į valstybę, kurioje jam gresia mirties bausmė arba kurioje jis gali patirti kankinimų ar kitokį nežmonišką ar žeminantį elgesį arba būti taip baudžiamas.

20 straipsnis _____

LYGYBĖ PRIEŠ ĮSTATYMĄ

Prieš įstatymą visi lygūs.

21 straipsnis _____

DISKRIMINACIJOS UŽDRAUDIMAS

1. Draudžiama bet kokia diskriminacija, ypač dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turtinės padėties, gimimo, negalios, amžiaus, seksualinės orientacijos.
2. Sutarčių taikymo srityje ir nepažeidžiant konkrečių jų nuostatų draudžiama bet kokia diskriminacija dėl asmens pilietybės.

22 straipsnis _____

Kultūrų, religijų ir kalbų įvairovė

SĄJUNGA GERBIA KULTŪRŲ, RELIGIJŲ IR KALBŲ ĮVAIROVĘ.

23 straipsnis _____

MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖ

Visose srityse turi būti užtikrinta moterų ir vyrų lygybė, įskaitant priėmimą į darbą, darbą ir atlyginimą.

Lygybės principas nekliudo laikytis ar imtis priemonių, numatančių konkrečias lengvatas, padedančias nepakankamai atstovaujamai lyčiai.

24 straipsnis _____

VAIKO TEISĖS

1. Vaikai turi teisę į jų gerovei užtikrinti būtiną apsaugą ir globą. Jie gali laisvai reikšti savo nuomonę. Sprendžiant su vaikais susijusius klausimus, į jų nuomonę atsižvelgiama pagal jų amžių ir brandą.
2. Visuose valstybės ar privačių institucijų veiksmuose, susijusiuose su vaikais, pirmiausia turi būti vadovujamasi vaiko interesais.
3. Kiekvienas vaikas turi teisę reguliariai palaikyti asmeninius santykius ir tiesiogiai bendrauti su abiem savo tėvais, jei tai neprieštarauja vaiko interesams.

„Esame
įsitikinę, kad, nepaisant
mūsų ideologinių skirtumų ir
ištikimybės skirtingoms partijoms, galime
ir privalome drauge kovoti už civilizaciją ir prieš
barbarizmą, inicijuodami didžiulį judėjimą,
kuris galėtų suteikti bent šiojį tokį stabilumą
naujos tarptautinės tvarkos moralinių
neramumų sukūryje“.

AUGUSTAS BOALIS

25 straipsnis _____

PAGYVENUSIŲ ŽMONIŲ TEISĖS

Sajunga pripažįsta ir gerbia pagyvenusią žmonių teisę gyventi oriai ir nepriklausomai bei dalyvauti visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime.

26 straipsnis _____

NEĮGALIŲJŲ ASMENŲ INTEGRAVIMAS

Sajunga pripažįsta ir gerbia neįgaliųjų asmenų teisę naudotis priemonėmis, užtikrinančiomis jų nepriklausomumą, socialinį bei profesinį integravimą ir dalyvavimą bendruomenės gyvenime.

Projekte „**PILIEČIO KELIAS**“ buvo siekiama ne tik suteikti teorinę informaciją dalyviams apie Europos Sąjungos piliečių teises, bet ir paskatinti juos iš tiesų suprasti, kodėl šios teisės yra tokios svarbios ir kas nutiktų, jeigu jų netektume. Vienoje iš projekte dalyvaujančių mokyklų Chartiją pristatantis lektorius paklausė auditorijos – „Jeigu Jums tektų atsisakyti kelių laisvių ar teisių – kurių Jūs pasirinktumėte atsisakyti?“. Publika bandė atsakyti į klausimą, minėdama tas laisves ar teises, kurių galbūt gyvenime jiems prireiktų mažiausiai. Kilus audringai diskusijai, galiausiai buvo vieningai nuspręsta – „Nei vienos iš šių teisių nevalia atsisakyti! Nes be jų mūsų gyvenimas nebūtų pilnavertis“. Galiausiai buvo prieita prie išvados: šių teisių atsisakyti negalima, už jas reikia kovoti.

Tam, kad kiekvienas dalyvaujantis galėtų pajusti šių teisių svarbą, buvo pasirinkti interaktyvūs brazilų režisieriaus Augusto Boalio Engiamųjų teatro metodai: Forumo teatras ir Laikraščių teatras. Toliau plačiau aptarsime abi šias technikas, tačiau pradžioje pristatysime rekomenduojamą viso užsiėmimo struktūrą, kuri padeda dalyviams atsipalaiduoti, geriau pajusti save, savo kūną, kuris dažnai pasako daugiau tiesos, negu tik žodžiai, pasijausti jaučiau aplinkoje, kurioje bus dirbama sudėtingomis temomis. Viena iš labai svarbių užsiėmimų dalių yra žaidimai. Jie padeda geriau pajusti aplinką, naudoti kūną kitaip, negu esame pratę, atsisakyti jo mechaniskumo, pasirošti veiklai. Tam, kad ateityje šiais metodais dirbsiantys žmonės galėtų pasisemti idėjų, kokius žaidimus galima taikyti, pateiksime išsamų žaidimų, rekomenduotų paties Augusto Boalio, sąrašą, su trumpu aprašymu, kada ir koku tikslu būtų tinkama juos naudoti. Antroji svarbi užsiėmimų dalis – Vaizdinių teatras. Jis – tai perėjimas nuo žodžiais reiškiamų minčių prie kalbėjimo ir suvokimo pasitelkiant ir visus kitus pojūčius: regą, klausą,

1. ŽAIDIMAI

lytėjimą, uoslę. Šie pratimai padeda ne tik sąmoningai suprasti, kaip jaučiamės ar ką maštome, bet „pajausti tai visu kūnu“. Todėl šioje medžiagoje pateiksime keletą galimų būdų dirbti naudojant Vaizdinių teatrą prieš pradėdant taikyti Forumo teatro ar Laikraščių teatro metodus. Aprašymuose bus naudojama „Džokerio“ sąvoka – taip šioje technikų sistemoje vadinamas žmogus, kuris moderuoja veiklą, vedantysis. Džokeris vengia primesti savo valią ar nuomonę – jo tikslas matyti, girdėti grupės dalyvius, palengvinti jų atsiskleidimą, atkreipti dėmesį į emocinę savijautą.

AUGUSTO BOALIO REKOMENDUOJAMI ŽAIDIMAI, SKIRTI SUSIPAŽINIMUI, TINKAMOS ATMOSFEROS SUKŪRIMUI, GERESNIAM SAVĘS IR KITŲ PAŽINIMUI.

► „KOLUMBIJOS HIPNOZĖ“.

Tikslas: kūno demechanizacijos, atsipalaidavimo skatinimas; pasitikėjimo partneriu kūrimas.
Eiga: Dalyviai susiskirsto poromis po du. Vienas iš dalyvių ištiesia ranką delnu į priekį, maždaug 20-40 centimetrų nuo kito žmogaus veido, kuris turi visą laiką išlaikyti veidą vienodu atstumu nuo „hipnotizuotojo“ delno, lyg iš tiesų būtų užhipnotizuotas. „Hipnotizuotojo“ pirštų galai turi būti daugmaž ties „hipnotizuojamojo“ plaukų linija, o delno apačia – ties jo smakru. „Hipnotizuotojas“ pradeda judinti delną – aukštyn, žemyn, į dešinę, į kairę, pirmyn, atgal. „Hipnotizuojamasis“ turi bandyti visu kūnu prisitaikyti prie jį valdančios rankos. „Hipnotizuotojas“ turi vengti staigių judesių, negali sustoti, tačiau jo tikslas yra priversti partnerį atsidurti keistose, neįprastose pozose. Tokiu būdu „hipnotizuojamajam“ pavyksta aktyvuoti tokias raumenų grupes,

kurių paprastai nenaudoja. Po kelių minučių dalyviai keičiasi vietomis.

► „LĒTAS JUDESYS“

Tikslas: demechanizuoti kūną, prisiminti nenaudojamus kūno raumenis, įsisaugoti, kaip jaučiasi kūnas.

Eiga: Tai – lenktynės, kurių laimėtoju yra tas, kuris tikslą pasiekia paskutinis. Kai tik prasideda lenktynės, aktoriai negali nustoti judėję, o kiekvienas jų judesys turi būti atliekamas taip lėtai, kiek tik įmanoma. Kiekvienas „lenktynininkas“ žengdamas žingsnį turi įsitikinti, kad tai – didžiausias įmanomas žingsnis, kokį tik jis gali žengti. Abi kojos negali vienu metu būti ant žemės – vienai nusileidžiant, kita jau turi kilti. Ta koja, kuria atliekamas žingsnis, turi būti nuolatiniame judesyje, negali sustoti. Eiti galima tik į priekį – ne atgal ir ne į šonus. Nors tai atrodo paprasta, tačiau iš tiesų šis pratimas padeda savo kūną pajausti visiškai naujai – nustebsite pamatę, kiek užmirštų raumenų esama jūsų kūne!

► „VELNIO IŠVARYMAS“

Tikslas: nusikratyti slegiančių įtampų, kurios neleidžia atsipalaiduoti ir įsitraukti į veiklą.

Eiga: Kiekvienas dalyvis daro savo kūnu viską, ką įsivaizduoja, kad reikia daryti, norint iš žmogaus išvaryti velnią. Dalyviai gali šokinėti ant vienos kojos, pakaitomis tai ant vienos, tai ant kitos kojos, rankomis vaikyti demonus, garsiai rėkti – t.y., daro viską, ką darytų, norėdami išprašyti lauk demoną (jei gyventų ten, kur jie išties egzistuoja).

► „MINIMALUS KONTAKTAS SU PAVIRŠIUMI“

Tikslas: pajausti ir demechanizuoti kūną, išeiti iš įprastų „kūno kaukių“.

Eiga: Dalyviai kiekvienas atskirai turi atrasti įvairius būdus, kaip gali prie grindų liestis tik minimaliai. Galbūt pavyksta stovėti ant vienos kojos pirštų? O galbūt ant vieno kelio ir vieno piršto? Labai svarbu judėti, neapsiriboti tik viena galimybe, įsitikinti, kad į žaidimą įjungiamos įvairios kūno dalys. Dalyviams reikėtų pastebėti, kiek neįprastos šios pozos, koks yra kūno, galūnių svoris, kaip kūną veikia žemės trauka ir kaip pats žmogus gali tam pasipriešinti.

► „VIENAS KITO STŪMIMAS“

Tikslas: pasiruošti Forumo teatro vaidinimui, mokytis nustatyti jėgos pusiausvyrą poroje.

Eiga: Visi dalyviai susiskirsto po du, atsistoja veidu į veidą, uždeda rankas vienas kitam ant pečių. Ant grindų tarp poros dalyvių nubrėžiama linija arba ji įsivaizduojama. Kiekvienas turi stumti kitą taip stipriai, kiek tik sugeba, bet negalima peržengti linijos. Tas, kuris jaučia, kad „laimi“, turi sumažinti stūmimo jėgą. Tikslas yra ne įveikti kitą, o valdyti tarp dviejų žmonių esančią energiją. Augustas Boalis komentuoja, kad šis pratimas atspindi tai, ką aktoriai turi padaryti ir Forumo teatro vaidinime – nepasiduoti situaciją bandančiam pakeisti žiūrovui, bet ir jo neužgožti. Tikslas yra padėti kitam žmogui panaudoti visą jo turimą jėgą.

► „ALPIMAS PAGAL NUMERĮ“

Tikslas: pastabumo ir jautrumo vienų kitiems didinimas.

Eiga: Grupės nariams suteikiami numeriai nuo 1 iki 10. Jei grupės narių daugiau, negu 10, numeriai suteikiami pakartotinai, taigi keli grupės nariai gali turėti tą patį numerį. Žaidimas prasideda visiems labai lėtai vaikstant po patalpą. Labai svarbu laikytis

kuo arčiau kitų, atidžiai juos stebėti. Džokeris pasako numerį, pvz., 4, ir visi turintys tą numerį „apalpsta“. Prieš nukrentant juos turi saugiai pagauti kiti dalyviai. Šį pratimą reikia daryti labai atsargiai, siekiant išvengti nelaimingų atsitikimų. Naudinga turėti keletą taisyklių, pavyzdžiui, kad „alpstantis“ žmogus turėtų sekundę padelsti prieš krisdamas, dirbtinai garsiai įkvėpti, iškelti rankas ar duoti kitokį signalą, kad kris. Šis žaidimas labai padeda sukonzentuoti dėmesį. Žinoma, labai sunku prisiminti, kas kokį numerį turi, todėl vos tik Džokeris pasako bet kokį numerį, visi turi iš karto sutelkti dėmesį, priimti tai kaip pavojaus signalą, atidžiai peržiūrėti kitų dalyvių veidus ir kūnus, ieškant užuominos apie „alpimą“.

► „SUNKUMAI“

Tikslas: kūno demechanizavimas, kitų, menkai naudojamų pojūčių stiprinimas.

Eiga: Mes įpratę daug ką daryti mechaniškai, negalvodami apie tai, ką ir kaip darome. Tačiau, jei tik nors kiek pasikeičia mūsų kūnas ar naudojami objektai, keičiasi viskas. Pvz., jeigu visą laiką vieną ranką turėtume laikyti už nugaros, kaip padengtume stalą? Ką reikėtų daryti, jeigu

galėtume naudotis tik viena akimi, ar tik viena koja? Jei mūsų rankos pirštai bus nejudrūs – kaip tada apsirengsime? Visi fiziniai sunkumai ar netikėti aplinkos trikdžiai labai stipriai padidina žmogaus jautrumą ir sužadina mažiau naudojamus pojūčius.

„Vardų horizontas“

Tikslas: susipažinimas, dėmesingumo didinimas.

Eiga: Visi dalyviai stovi ratu, vienas iš jų eina į rato vidurį ir padaro kokį nors pasirinktą ritmingą judesį, kartu pasakydamas savo vardą bei žodį iš tos pačios raidės, kuris, anot jo, atitinka jo asmenybę. Visi rate esantys dalyviai du kartus pakartoja judesį ir žodžius, tada dalyvis grįžta į savo vietą rate. Po jo į rato vidurį eina jam iš dešinės esantis žmogus ir padaro tą patį. Žaidimas tęsiasi, kol visi pabūna rato viduryje, parodo judesį ir pasako vardą bei atitinkamą žodį. Antroje žaidimo dalyje dalyviai vėl po vieną eina į rato vidurį, tačiau šįkart nieko nesako ir nedaro, o visa grupė kartu turi prisiminti jo vardą, žodį ir pasirinktą judesį. Kai grupėi pavyksta teisingai prisiminti, dalyvis gali grįžti į savio vietą rate.

► „SAVO KŪNO PIEŠIMAS“

Tikslas: geresnis savęs ir savo kūno pajautimas, įsisąmoninimas, skirtingų jauslių teikiamos informacijos susiejimas.

Eiga: pradžioje visi dalyviai guli ant grindų ir galvoja apie savo kūną kaip apie visumą ir apie atskiras jo dalis: pirštus, galvą, burną, liežuvį, kojas... Jie turi pabandyti pajudinti tą kūno dalį, apie kurią tuo metu galvoja (jeigu tai yra įmanoma). Po kelių minučių tokios savirefleksijos, Džokeris kiekvienam duoda popieriaus lapą (jie visi turi būti vienodo dydžio) ir pieštuką (arba visiems tos pačios spalvos, arba dalyviai turi nematyti, kokį pasirenka). Džokeris paprašo kiekvieno dalyvio užsimerkus nupiešti savo kūną ant popieriaus. Tada paprašoma neatsimerkiant ant kitos popieriaus pusės užrašyti savo vardą. Popieriaus lapai surenkami ir išdėliojami ant žemės atsitiktine tvarka. Tada visiems sakoma atsimerkti ir pasižiūrėti į „parodą“. Dalyvių prašoma pasidalinti asociacijomis į kiekvieną piešinį, įvardinti, kas labiausiai krenta į akis – ar kūnai nuogi, ar apsirengę, guli ar stovi, ar turi svarbias detales ar nupiešti tik bendri kontūrai. Galiausiai prašoma kiekvieno

dalyvio pabandyti atpažinti savo piešinį. Pratimas įjautrina grupę. Pirmiausia, kai kiekvienas galvoja apie savo kūną, atskiras kūno dalis. Antra, kai bando kitų jauslių pagalba atkurti tai, ką patyrė. Trečia, po pratimo atkreipia didesnę dėmesį į save, judesius, į tai, kaip sėdi, kaip priartėja prie kitų žmonių. Šis pratimas skatina įsisąmoninti, kad visų pirma kiekvienas žmogus tai yra kūnas. Jei ir galime kurti abstrakčias idėjas ar siekti išradimų, tai visų pirma dėl to, kad turime kūną. Jame apsigyvename dar prieš turėdami vardą. Kasdieniame gyvenime retai aiškiai įsisąmoninama, kad kūnas – tai pagrindinis malonumo ir skausmo, žinių, veiksmų ir viso kito šaltinis.

► „UŽPILDYTI VISĄ KAMBARIO ERDVĘ“

Tikslas: įtraukti kuo daugiau jauslių į patyrimo procesą, mokytis bendradarbiauti, veikti kartu.

Eiga: Visi dalyviai greitai vaikšto po kambarį (tačiau nebėgioja). Jie visą laiką turi įsitikinti, kad išlaiko daugumą vienodą atstumą nuo kitų dalyvių ir kad visi yra maždaug tolygiai pasiskirstę po kambarį. Kartas nuo karto Džokeris pasako „Stop“. Tą akimirką visi turi staigiai

sustingti – tuo metu turėtų būti neįmanoma pamatyti akivaizdžiai tuščios erdvės kambaryje. Labai svarbu, kad dalyviai nesustotų prieš pasakant „Stop“. Jei tik pamato tuščią, neužpildytą erdvę kambaryje, turi eiti į ją ir užpildyti savo kūnu, bet ten likti negali.

Taigi, po akimirkos ji vėl lieka tuščia, kol kas nors kitas neateina jos užpildyti, bet ir jis ten negali pasilikti.

2 dalis: Dalyviai lėtai bėga. Lėtas bėgimas nėra tas pats, kas greitas ėjimas. Laikas nuo laiko, Džokeris pasako „Susijunkite“. Tada dalyviai turi labai greitai susijungti į grupeles po tris, penkis ar daugiau, bet jie negali nustoti bėgę. Visi turi lėtai bėgti toliau, o tai yra labai sunku. Tada Džokeris sako „Išsiskirstykite“ ir visi turi atsiskirti vieni nuo kitų. Visi toliau lėtai bėgioja po kambarį, o dalyviai ir toliau bando nepalikti kambaryje jokios tuščios vietos.

3 dalis: Dalyviai liečia vienas kitą. Judėdami (greitai vaikščiodami) po kambarį, dalyviai turi visą laiką liesti vienas kitą, niekas negali laikytis visiškai atskirai nuo kitų. Reikia bandyti būti tiek arti, kad galėtume kitus nuolatos paliesti rankomis arba kojomis. Kai Džokeris pasako „Stop“, visi turi sustoti ir kiekvienas dalyvis turi galėti paliesti kitus žmones

abiem rankomis ir bent jau viena koja. Niekas neturi likti atskirtas nuo kitų, kur nors kampe.

Rezultatą matome kaip per kambarį nusidriekusį voro tinklą.

► „TEIGIAMAS IR NEIGIAMAS MAGNETAS“

Tikslas: pajauti save ir partnerį, susikaupti, pasitikėti kitu, pajauti ir perteikti skirtingas energijas.

Eiga: Visi dalyviai kelias minutes vaikšto po patalpas, užsimerkę, ir stengiasi nesusidurti. Tam, kad nesusižeistų, saugiausia vaikščioti priekyje sukryžius rankas, delnais uždengus alkūnes. Pirmojoje žaidimo dalyje kambaryje tvyro „neigiama“ atmosfera – jei du dalyviai netyčia susiliečia, jie turi kuo greičiau atsukti vienas nuo kito, lyg du vienas kitą stumiantys magnetai. Antrojoje žaidimo dalyje Džokeris praneša, kad magnetai pradeda traukti vieni kitus, energija tampa „teigiama“. Nuo šios akimirkos, jei du dalyviai netyčia susiliečia, jie turi kelias akimirkas išlikti sulipę – lyg du magnetai būtų pritraukę vienas kitą.

► „BOMBA IR SKYDAS“ ARBA „VIENO ŽMOGAUS BIJOME, KITAS YRA MŪSŲ GYNĖJAS“

Tikslas: įsisąmoninti, kaip jaučiamės, kai tenka kažko saugotis, kaip keičiasi situacija, kai kas nors mus saugo.

Eiga: Dalyviai laisvai vaikšto po kambarį. Džokeriui davus ženklą, kiekvienas išsirenka žmogų kambaryje, kuris jį gąsdina (tik šiame žaidime), tai bus jų „bomba“. Žaidėjai niekam negali pasakyti, kas yra jų „bomba“, bet judėdami po kambarį turi visą laiką stebėti savo išsirinktą žmogų ir stengtis būti nuo jo kiek įmanoma toliau, geriausia – priešingame kambario kampe. Po kurio laiko, Džokeriui pasakius, kiekvienas dalyvis vėl tylomis išsirenka tą žmogų, kuris jį saugos (tai bus jo „skydas“). Nuo šios akimirkos kiekvieno dalyvio tikslas – judėti taip, kad tarp jo ir „bombos“ visada būtų „skydas“. Galiausiai Džokeris sustabdo žaidimą ir visi turi sustingti. Trumpa diskusija apie tai, kam pavyko išgyventi, o kas susprogo (sprogsta tie, kurių žaidimo pabaigoje nuo jų išsirinktos „bombos“ neskiria „skydas“) ir kodėl.

► „VAIKIŠKA SVAJONĖ: KUO NORĖJAU BŪTI UŽAUGĖS?“

Tikslas: atrasti nuslopintas asmenybės dalis, kurios pasąmoningai įtakoja pasirinkimus ir gyvenimą.

Eiga: Grupė pasidalina į dvi dalis. Pusė grupės dalyvių išsirenka veikėją, herojų ar žmogų, kuriuo svajojo būti vaikystėje. Savo kūnais, neverbalika kiekvienas dalyvis, judėdamas grupėje, stengiasi atskleisti to žmogaus ar veikėjo charakteristikas. Vėliau, Džokeriui davus ženklą, jie susiranda partnerį, su kuriuo pradeda dialogą – neatskleisdami personažo vardo, tačiau stengdamiesi elgtis taip, kaip elgtųsi jis. Vėliau vėl visi vaikšto po patalpą, o davus ženklą – susiranda naują partnerį, su kuriuo kalbasi. Tada žaidimas stabdomas ir antra pusė dalyvių, kurie stebėjo, taip pat ir dalyvavusieji, apie kiekvieną iš eilės žmogų papasakoja, kaip jie matė jo vaidinamą personažą. Jie nebando spėlioti, kas tai buvo, tai galės atskleisti pats žmogus, jei norės, o grupės užduotis – aprašyti matomas charakteristikas, elgesį. Tai parodo, kokias savybes ar tikslus, siekiamybes žmogus vis dar brangina, nors galbūt sąmoningai apie jas ir

nebegalvoja. Vėliau vaidina antroji grupės pusė, o pirmoji juos stebi.

► „VAIKYSTĖS BAIMĖS“

Tikslas: įsisauginti, kokios vaikystės baimės iki šiol pasąmoningai įtakoja gyvenimo pasirinkimus.

Eiga: taisyklės tos pačios, kaip ir „Vaikiškos svajonės“ žaidime, tik čia dalyviai vaidina ne juos gąsdinusių personažą, o save pačius – kokie jie būdavo, kai bijodavo to žmogaus, personažo, įsivaizduojamo veikėjo (jis turi būti konkretus, pvz., ne „tamsa“, o tai, „kas slepiasi tamsoje“). Kai aktorius duoda signalą, kiekvienas susiranda partnerį, su kuriuo mezga dialogą. Dialogo metu būna jau ne bijantis vaikas, o ta baisi figūra, kurios pats ir bijo. Jo tikslas – išgąsdinti partnerį. Vėliau vyksta aptarimas ir vaidinančiųjų / stebinčiųjų pasikeitimas.

► „KUO SUAUGĘ NORĖJO, KAD AŠ BŪČIAU“

Tikslas: pamatyti, kuriuos dalykus gyvenime darome ne todėl, kad patys to norime, o pasąmoningai bandome atitikti kitų lūkesčius.

Eiga: žaidimo taisyklės tos pačios, kaip ir „Vaikiškos svajonės“

bei „Vaikystės baimės“. Vaidyba ir aptarimas leidžia pamatyti, kokius elgesio elementus rodome kitiems tik todėl, kad tikimės, jog dėl to būsime labiau priimti, o ne todėl, kad iš tikrųjų taip jaustumėmės ar norėtume tai daryti.

► „PRIEŠINGA MAN“

Tikslas: pamatyti tai, ko kasdieniame gyvenime apie save nematome ir nežinome.

Eiga: Tos pačios taisyklės, kaip ir ankstesniuose žaidimuose. Šiuo atveju kiekvienas ant popieriaus lapelio užrašo personažų, veikėjų, žmonių vardus ir jų charakteristikas, kurių patys jaučiasi neturintys, bet kurias norėtų turėti. Dažniausiai tai, ko jaučiamės visiškai neturintys, iš tiesų turime giliai savyje, tik bijome, nenorime ar nedrįstame iškelti į paviršių. Vaidinimo metu Džokeris pakaitomis duoda komandą „elgtis įprastai“ bei „elgtis priešingai sau pačiam“. Tai – tam tikras praktikavimas, iškeliant į paviršių nuslopintas ar neįsisaugintas savybes ir suteikiant joms išraišką, pajaučiant, kaip tai yra jas turėti. Toks vaidinimas atskleidžia, kad galime būti tokiais, kokiais niekada negalvojome, kad esame ir vėliau galime tai išbandyti gyvenime.

2. VAIZDINIŲ TEATRAS

► „GYVŪNAI“

Tikslas: skatinti savęs išreiškimą, kūrybingumą, komunikaciją.

Eiga: Kiekvienam dalyviui duodamas atsitiktinai parinktas popieriaus lapelis, ant kurio parašytas gyvūno pavadinimas – tai gali būti patinas arba patelė. Jie to nežino, tačiau grupėje dalyvauja po du tos pačios rūšies gyvūnus. Džokeriui davus signalą, kiekvienas bando pavaizduoti gyvūną, kuris buvo užrašytas jo lapuke. Negalima kalbėti, tačiau galima leisti tam gyvūnui būdingus garsus, atlikti judesius. Džokeris praplečia veiksmus, prašydamas pavaizduoti: 1) alkanus gyvūnus, kaip jie valgo; 2) ištroškusius gyvūnus, kaip jie geria, 3) kovojančius gyvūnus, kaip jie išreiškia agresiją, neapykantą; 4) pavargusius, einančius miegoti gyvūnus, 5) atsibundančius gyvūnus, kurie pamažu pradeda domėtis kitais ir eina ieškoti savo partnerio – patino ar patelės. Dalyviams primenama, kad ieškodami jie nenustotų vaidinti savo gyvūno, nes tada partneris negalės jų pažinti. Jei jaučia, kad sutiko savo porą, turi atlikti „meilės sceną“, ritualą, išlikdami savo vaidmenyse. Gyvūnų poros turi būti kuo skirtingesnės, galima įterpti ir „žmonių“ porą.

► „KUR YRA MANO VIETA?“

Tikslas: įsisąmoninti dabartinę situaciją gyvenime, norus ir baimes.

Eiga: veiksmas vyksta patalpoje, kurioje atsitiktinai sudėti stalai, kėdės, kiti objektai. Džokeris dalyviams iš eilės užduoda tris klausimus: 1) kur jūs galvojate, kad šioje erdvėje yra jums geriausia vieta? Kur jūs norėtumėte būti? Dalyviai turi išsirinkti savo labiausiai trokštamą vietą ir ją užimti; 2) Kur yra pati blogiausia vieta, kur jūs labiausiai nenorėtumėte būti? Dalyviai pereina į šią vietą, 3) Kurioje vietoje jaučiatės esantys dabar, kur yra jūsų vieta? Šis žaidimas atskleidžia dalyvių mintis ir jausmus. Kelis kartus „keliaujant“ iš geriausios vietos į blogiausią ir vėl atgal, dalyviai įsisąmonina, kiek jie yra patenkinti savo dabartine pozicija gyvenime, ko jie siekia ir ko bijo, vengia. Aptarimo metu galima paprašyti įvardinti šiuos siekius ir baimes siejant juos su tikru gyvenimu.

Vaizdinių teatro – tai pereinamasis etapas tarp žaidimų ir Forumo teatro. Tai nėra būtina dalis, nes nieko nėra privalomo Engiamųjų teatre, tačiau jis padeda pradėti kalbėtis ne tik žodžiais, geriau vieniems kitus suprasti, atverti daugiau galimų prasmų ir interpretacijų. Pasakytas žodis, anot Augusto Boalio, nebūtinai sutampa su išgirstu žodžiu. Dirbant su Vaizdinių teatru, nereikia bandyti šių vaizdinių suprasti, o reikia stengtis juos pajauti, leisti savo prisiminimams ir fantazijoms kurti naujas prasmes apie tai, ką matome. Vaizdiniai – tai kalba. Kartu tai paviršius, kuriame atsispindi viskas, ką į juos projektuojame.

Pateiksime kelias paties Augusto Boalio pasiūlytas technikas darbu su Vaizdinių teatru. Primename, kad tai tik kelios iš daugybės galimybių, visi laisvi kurti, interpretuoti, pritaikyti naudojamas technikas grupės tikslams siekti.

► 1 TECHNIKA. SĄVOKOS VAIZDINYS: JOS PARODYMAS KŪNU

Džokeris paprašo kelių (pvz., penkių) savanorių grupėje savo kūnu parodyti pasirinktą temą. Sąvoką gali sugalvoti pats Džokeris arba klausama grupės, kokia tema jie norėtų dirbti užsiėmime. Kiekvienas savanoris vaizdinį kūnu kuria savarankiškai, nežiūrėdamas į kitus, kad jie jo neįtakotų. Tada paprašoma sukurtus vaizdinius parodyti grupei. Dalyviai vienas po kito ateina į sceną ir savo kūnu parodo sukurtą vaizdinį. Jiems nieko nereikia sakyti, vaizdinys kalba pats už save. Kai visi parodo savo vaizdinius, Džokeris klausia grupės, ar kas nors gali pasiūlyti kitokį vaizdinį. Dažniausiai atsiranda norinčių. Visi norintys vienas po kito ateina į sceną ir parodo savo sukurtą vaizdinį. Kai visi norintys pabūna scenoje, einama prie šių vaizdinių dinamizavimo.

Dinamizavimas vyksta trimis stadijomis.

► 1.

Džokeriui davus signalą, visi dalyviai, kurie buvo scenoje ir rodė vaizdinį, grįžta ten visi kartu ir parodo vėl iš naujo kiekvienas savo sukurtą vaizdinį, bet šįkart kartu su kitais. Kas tada nutinka?

Kai vaizdinį rodo dalyviai po vieną, matome subjektyvų vaizdinį. Kai rodo kartu, matome universalų vaizdinį. Rodant po vieną, matome psichologinį atspindį, rodant visiems kartu – socialinį.

PAVYZDYS: Augustas Boalis dirbo su žmonėmis Rio de Žaneire, kuris garsėja kaip vienas labiausiai smurtu pasižyminčių miestų, kur daug vagysčių, nužudymų, kitų nusikaltimų. Todėl nenuostabu, kad darbui buvo pasiūlyta „smurto, prievartos“ tema. Tačiau patį autorių iš pradžių labai nustebino tai, kad visi, be jokios išimties, sukūrė aukos vaidmenį. Geriau pagalvojus, tam buvo rimtų priežasčių – tuo metu šiame mieste gyvenę žmonės nuolatos patirdavo fizinį, ekonominį, seksualinį smurtą. Šios skirtingos smurto rūšys atsispindėjo ir vaizdiniuose, tačiau juos jungė tai, kad visi pasirinko vaizduoti aukas. Taigi, bendrą vaizdinį sudarė 24 aukos.

► 2.

Džokeriui davus atitinkamą signalą, dalyviai bando sukurti bendrą sceną su kitais dalyviais. Kitaip tariant, tikslas nebėra tiesiog pačiam pavaizduoti tai, ką jaučiame, o sukurti bendrą viziją, vaizdinį, susieti jį su kitais dalyvaujantiais žmonėmis. Visi gali keisti sukurtus vaizdinius,

judėti scenoje, bet turi išlaikyti vieningą paveikslą su kitais žmonėmis bei naudojamais objektais. Jeigu prieš tai svarbus buvo kiekvienas atskiras vaizdinys pats savaime, tai šiame etape svarbiausia yra santykis tarp atskirų vaizdinių, sukurtas makrokosmosas. Tai – organizuota, organiška socialinė vizija. Šie vaizdiniai nebėra įvairiapusis ir skirtingas problemos atspindėjimas, tai vieningas, globalus vaizdinys.

► 3.

Neretai nutinka (kaip kad ir Rio de Žaneire), kad dalyviai parodo tik reiškinio pasekmes, o ne jo priežastį, pvz., tik smurto rezultatą, o ne jo kilmę. Šiame pateiktame pavyzdyje visi buvo tos pačios represinės sistemos aukos. Taigi, kai antrojo dinamizavimo etapo metu buvo bandoma sukurti visumą, socialinį makrokosmosą, tarp aukų trūko vieningumo ir solidarumo, be to, paveiksle nebuvo smurtautojų. Visi labiau norėjo vaidinti savo, aukos vaidmenį, o ne priešo, smurtautojo. Tokiais atvejais tenka prieiti prie trečiojo dinamizavimo etapo. Džokeriui davus signalą, visi dalyviai turi transformuotis į smurtautojus.

„Tik
apmąstę praeitį,
įstengsime kurti ateitį. Tie, kurie
šiandien pasisako už įstatymo nesilaikymą,
turėtų maldauti atminties lobotomijos.
Liūdna, bet dauguma tų, kurie šiandien
palaiko autoritarizmą, vakar buvo
persekiojamos aukos“.

AUGUSTAS BOALIS

Taigi, iš pradžių dalyviai parodo vieną iš konflikto polių, o paskui – jam priešingą. Čia galime pastebėti įdomų aspektą. Kuo labiau nukentėjęs žmogus, tuo labiau jis bus linkęs iškreipti smurtautojo vaizdinį, pateikti jį kaip monstrą. Bet mums nėra svarbu, kad toks paveikslas nėra tikroviškas. Svarbu tai, kad tam žmogui, kuris jį vaizduoja, tai yra realu, jiems smurtautojai yra būtent tokie.

► 2 TECHNIKA. PERĖJIMO VAIZDINYS.

Grupė kuria bendrą vaizdinį – modelį. Dažniausiai pasirenkamas skulptorius, kuris atsakingas už skulptūros tam tikra tema (dažniausiai vis tik susijusia su kokia nors spaudos rūšimi) sukūrimą. Jis gali naudoti žmones ir kambaryje esančius objektus. Skulptorius gali pats sustatyti žmones taip, kaip jam atrodo teisinga arba savo kūnu parodyti, kokią poziciją turi užimti skulptūroje dalyvaujantys asmenys. Skulptorius negali kalbėti ir turi dirbti greitai, kol nepradėjo mąstyti žodžiais. Baigus skulptūrą, Džokeris pasitaria su grupe, ar jiems ši skulptūra priimtina. Jeigu taip – toliau dirbama su ja. Jeigu visiškai nepriimtina – ji suardoma. Jeigu

priimtina tik iš dalies – Džokeris „pataiso“ skulptūrą taip, kad bent jau dauguma grupės dalyvių pritartų, kad ji tinkamai atspindi pasirinktą temą.

Tada prašoma grupės suformuoti idealų vaizdinį, kuriame spaudos ar smurto nebeliks. Tai sukūrus, vėl grįžtama prie pradinio (spaudos) vaizdinio. Kiekvienas norintis grupės dalyvis gali ateiti perkurti skulptūros į idealų vaizdinį, po kurio vėl sugrįžtama į spaudos vaizdinį.

Dinamizacija:

Po to, kai visi norintys grupės dalyviai pabūna skulptoriais ir perkuria skulptūrą taip, kad panaikintų spaudą (pakeičia tai, kas jam atrodo svarbu), vėl grįžtama prie pradinio, smurtnio ar spaudos, vaizdinio. Tada vaizdinio figūroms pasakoma, kad jos galės padaryti po vieną judesį tada, kai Džokeris suplos rankomis. Kiekvienas, vaizduojantis engiamąjį, gali padaryti vieną ir tik vieną judesį, kad išsilaisvintų iš spaudos, o tie, kurie vaizdinyje vaizduoja engėjus, padaro vieną žingsnį, kad padidintų spaudą. Pasirinkti judesiai turi atitikti personažus, o ne juos vaidinančius žmones. Kelis kartus

tai pakartojus, Džokeris pasiūlo, kad nuo tos akimirkos visi personažai labai labai lėtai judėtų toliau patys savo pasirinkta kryptimi, o kiekvieną kartą Džokeriui suplojus rankomis (suplojimai tampa retesni), jie turi apsižvalgyti aplinui ir pasižiūrėti, kur jie yra santykyje su kitais skulptūros personažais. Judėjimas sustoja tada, kai judėti nebelabai yra kur, kai visi konfliktai kaip nors baigiasi – laimingai arba ne. Aptariama, kas įvyko, kaip jautėsi personažai, kaip situaciją matė žiūrovai, kokių sprendimų galiausiai buvo pasiekta, kaip tai pavyko, o kas sutrukdė, kodėl kai kur nugalėjo spauda.

3. FORUMO TEATRAS

AUGUSTO BOALIO UŽUOMINOS APIE TAI, KAS YRA FORUMO TEATRAS IR KAIP DIRBAMA SU FORUMO TEATRO VAIDINIM AIS:

► 1.

Pačioje pradžioje kuriamas spektaklis pagal tas temas, kurias iškelia patys dalyviai, tai, kas jiems yra skausminga.

► 2.

Pirmą kartą Forumo teatras vaidinamas kaip paprastas spektaklis.

► 3.

Džokeris klausia žiūrovų – aktorių (taip Forumo teatre vadinami spektaklio žiūrovai, pabrėžiant jų aktyvumą šių užsiėmimų metu), ar jie sutinka su spektaklyje matytomis situacijos sprendimais – tais, kuriuos pasirinko situacijos protagonistas (pagrindinis veikėjas). Dažniausiai žiūrovai nėra patenkinti priimtais scenoje sprendimais. Jų galima klausti, ką jie darytų kitaip, išgirsti jų nuomonę arba sakyti, kad situacija bus vaidinama dar kartą, lygiai taip pat, kaip ir pirmą kartą. Žiūrovų – aktorių užduotis yra šį kartą bandyti pakeisti situaciją. Džokeris stengiasi sukelti įtampą tarp žiūrovų sakydamas, kad

jei niekas iš žiūrovų nebandys pakeisti pasaulio, jisai ir liks toks, koks yra dabar. Analogiškai, jei niekas nebandys pakeisti spektaklio, jis baigsis lygiai taip pat, kaip ir pirmą kartą.

► 4.

Publika informuojama, kad jos atstovų užduotis yra pakeisti protagonistą tada, kai pamato, kad jis padarė klaidą. Tik tokiu atveju situacija gali pasikeisti į gerą pusę. Viskas, ką reikia padaryti žiūrovui, tai, pamačius neteisingą protagonisto elgesį – sušukti „Stop“. Tą pačią akimirką aktoriai sustingsta. Protagonistą keičiantis žiūrovas – aktorius pats įvardina, nuo kurio momento norėtų vaidinti spektaklyje. Tada aktoriai pradeda sceną nuo žiūrovo įvardinto momento.

► 5.

Pakeistasis protagonistas lieka nuošalyje, tačiau toli nepasitraukia.

► 6.

Nuo tos akimirkos, kai žiūrovas – aktorius pakeičia protagonistą ir ieško naujo sprendimo, kiti scenoje likę aktoriai nepasiduoda ir netgi sustiprina priespaudą. Iki tol buvę neutralūs personažai taip pat gali prisijungti prie

agresoriaus. Taip žiūrovui – aktoriui parodoma, kad realybę pakeisti nėra lengva, tam reikia daug pastangų, įvairių būdų išbandymų. Visgi, jeigu engėjus vaidinantys aktoriai jaučia, kad naujasis protagonistas juos įtikina bent kažkiek pasiduoti ir pakeisti elgesį, jie turi taip ir daryti, akiai nesilaikydami pradžioje pasirinkto vaidmens. Nors protagonistas turi suprasti, kad realybę pakeisti nėra lengva, tačiau jis taip pat neturi pasijausti bejėgiu ir visiškai neturiniu įtakos.

► 7.

Forumo teatro tikslas yra ne laimėti, o mokytis ir mokyti kitus. Žiūrovai – aktoriai, išreiškdami įvairias savo idėjas, repetuoja „tikrojo gyvenimo“ veiksmus.

► 8.

Jeigu protagonistą pakeitęs žiūrovas – aktorius pasiduoda, viskas baigiasi taip pat, kaip ir pirmą kartą. Bet tai nėra blogai, spektaklį stebintys asmenys gali irgi sušukti „Stop“, užlipti į sceną, pasakyti, nuo kurios akimirkos jie norėtų pakeisti protagonistą ir išbandyti naują sprendimą.

► 9.

Kažkuriuo momentu žiūrovui – aktoriui gali pavykti pakeisti situaciją ir nugalėti priespaudą. Engėjai – tiek pagrindinis, tiek ir jo bendrininkai – gali būti priversti pasiduoti. Galima vaidinimą čia ir baigti, bet galima jį padaryti dar įvairesnį ir suteikti dar daugiau progų žiūrovams – aktoriams kovoti su įvairiomis priespaudos rūšimis. Žiūrovai – aktoriai nuo šios akimirkos gali būti kviečiami keisti ne protagonistą, o engėjus, siekiant parodyti, kokios dar priespaudos formos egzistuoja ir kaip jos gali būti įveikiamos.

► 10.

Vienas iš aktorių, arba papildomas žmogus, turi atlikti Džokerio funkciją. Tai – žaidimo vedėjas, nei vienai spalvai nepriklausanti korta. Jis turi paaiškinti žaidimo taisykles, skatinti abi dalyvaujančias puses tęsti vaidinimą, nepasiduoti. Forumo teatras stipriausiai paveikia žmones tada, kai publika įsitikina, kad jei jie patys nebandys pakeisti pasaulio, tai niekas to už juos nepadarys ir viskas baigsis taip pat, kaip baigėsi pirmojo vaidinimo metu, kai nugalėjo priespauda. O juk tai mažiausiai trokštamas dalykas!

► 11.

Džokeris nėra visažinis vedėjas ar tiesos skelbėjas. Jo darbas yra užtikrinti, kad tie, kurie kažką žino, turėtų progą tai išsakyti ir kad tie, kurie drįsta tik labai nedaug, išdrįstų daugiau ir parodytų kitiems, kuo tiki, ko siekia ir ką geba.

► 12.

Pasibaigus Forumo teatrui, dalyviams gali būti siūloma sukurti „Veiksmo modelį ateičiai“.

KETURI ITIN TRUMPI FORUMO TEATRO ETIUDAI, KURIE GALI BŪTI PRISTATOMI PUBLIKAI, SIEKIANT JUOS SUPAŽINDINTI SU FORUMO TEATRO IDĖJA. TAI – METAFORINIAI VAIZDINIAI, ATSKLEIDŽIANTYS GILESNIUS IŠGYVENIMUS IR PROBLEMAS.

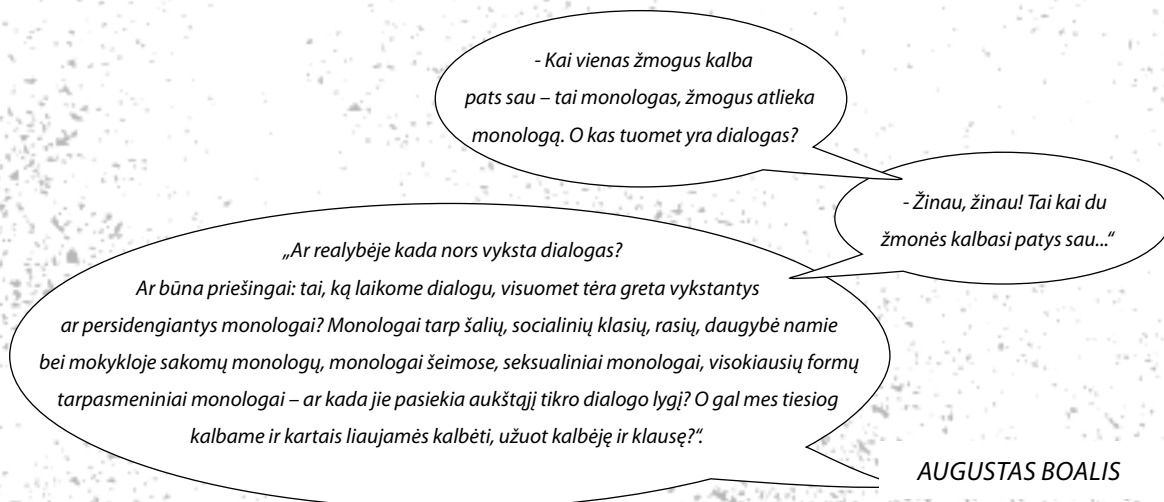
► 1.

Rankos paspaudimas. Vienas personažas linksmai artėja prie kito ir ištiesia ranką paspaudimui. Priartėjęs, antrasis personažas nusisuka, nepaspaudęs rankos. Tai – penkių sekundžių scena, kurioje galime rasti visus pagrindinius Forumo teatro elementus: protagonistą

(veikėją, kuris kažko trokšta ir siekia šį troškimą įgyvendinti); antagonistą (antrąjį veikėją, kuris atsuka nugarą); pasiruošimą (pirmojo personažo artėjimas prie antrojo); kunišką krizę (tai tokia krizė, kuri kartu išreiškia ir pavojų, ir galimybę – „o ką daryti dabar?“); pralaimėjimą (pirmasis personažas pralaimi, nepasiekęs savo troškimo). Šioje vietoje – proga įtraukti į veiksmą žiūrovus – aktorius ir leisti jiems ieškoti naujų sprendimų, kaip būtų galima šį troškimą įgyvendinti.

► 2.

Keturi žmonės vaikšto, penktas šoka. Keturi žmonės eina koja kojon, beveik kaip karinė eiseną, o penktasis nori šokti. Keturi žmonės jam neleidžia – nustumia ant grindų. Penktasis pakyla ir prisijungia prie jų, žengdamas tokiu pačiu žingsniu, kaip ir pirmieji keturi. Žiūrovų prašoma rasti kiek įmanoma daugiau variantų, kaip penktajam dalyviui išlikti savimi ir nesuvienodėti su kitais keturiais dalyviais. Klausama – „o ką jūs darytumėte protagonisto vietoje?“. Vėliau galima atskleisti, kad šį etiudą sukūrė banko darbuotoja, kovojanti su priespauda darbe, klausti, kaip tai keičia

AUGUSTAS BOALIS

4. LAIKRAŠČIŲ TEATRAS

situacijos supratimą, kokių naujų sprendimo būdų skatina ieškoti.

► 3.

Vis didesnės kliūtys. Vaidinime yra trys kliūtys: gulinti kėdė, stovinti kėdė ir galiausiai – trys viena ant kitos sukrautos kėdės. Trys aktoriai stovi scenos pakraštyje, tuo tarpu protagonistas prieina prie pirmosios kliūties. Prie jo prieina vienas iš aktorių ir padeda šią kliūtį įveikti. Protagonistas prieina prie antrosios kliūties, prie jo priartėja antrasis aktorius ir padeda jam ir šią kliūtį įveikti. Protagonistui priėjus prie trečiosios, prieina trečiasis aktorius, kuris jam nepadeda, o paskatina kliūtį įveikti pačiam. Protagonistas jaučiasi nusivylęs, kad sulaukė pagalbos tada, kai išties pats galėjo įveikti kliūtį, tačiau nesulaukia jos tada, kai iš tiesų reikia. Žiūrovų – aktorių klausama: „o ką jūs darytumėte protagonisto vietoje?“. Vėliau galima atskleisti, kad šį etiudą sukūrė jaunas žmogus, kuris jautė, kad mokytojai jam labai padėjo, kol jis mokėsi mokykloje ir galėjo pats įveikti kylančius sunkumus, tačiau, kai reikėjo susirasti darbą, niekas jam nebeatėjo į pagalbą. Kokių naujų minčių ar siūlymų sukelia šis paaiškinimas?

► 4.

Per vėlu. Scenoje – trys stalai. Vienas visai arti protagonisto, kitas – scenos viduryje, trečias – kitoje scenos pusėje. Protagonistas greitai bėga prie paskutiniojo stalo, o už jo stovintis žmogus atsistoja ir sako „per vėlu“. Protagonistas kiek nusiminęs grįžta į pradinį tašką, vėl pradeda bėgti, tik šįkart lėčiau, link viduriniojo stalo. Prie jo sėdintis žmogus pakyla ir sako „per vėlu“. Sutrikęs protagonistas grįžta į pradžią ir lėtai eina link arčiausiai esančio stalo. Už jo sėdintis žmogus sako „per vėlu“. Publikos klausama – „kaip jūs manote, kas čia vyksta? Ką jūs darytumėte protagonisto vietoje? Kas tada pasikeistų?“. Vėliau pristatoma ir pati situacija – vaidinimą sukūrė mergina, kuri visko taip bijojo, kad visur visada pavėluodavo, kad tik nereikėtų dalyvauti ten, kur nori, bet bijo. Tai leidžia išplėsti diskusiją su publika – „kada taip būna?“, „kokios baimės gali sukliudyti dalyvauti norimoje veikloje?“, „kaip prie jų prisideda kitų žmonių reakcija?“, „kokios galimybės šias baimes įveikti?“. Šiuo etiudu Forumo teatras priartėja prie Troškimų vaivorykštės, kuri skirta dirbti ne su išoriniais, o su vidiniais engėjais.

Laikraščių teatras – tai technikų rinkinys, nuo kurio prasidėjo visa Engiamųjų teatro istorija. Jis skirtas kitaip pažiūrėti į mums pateikiamą informaciją, vertinti ją kritiškai, atskirti tai, kas deklaruojama, nuo to, kas daroma iš tikrųjų.

Augustas Boalis pateikia tokias Laikraščių teatro technikas:

► Įprastas skaitymas.

Laikraščio žinutė lyg ir skaitoma įprastai, tačiau atmetant jos patalpinimo vietą, šriftą, taigi – nenusprendžiant už skaitytoją, ar ši žinutė yra svarbi, ar tik antraeilė informacija.

► Kryžminis skaitymas.

Tai – dviejų naujienų, kurios arba papildoma viena kita, arba viena kita prieštarauja, skaitymas. Bet kuriuo atveju, skaitytojas geriau supranta skaitomos žinutės kontekstą bei galimus prieštaravimus, tendencingą informaciją.

► Papildomas skaitymas.

Skaitytojai papildoma skaitomą informaciją savo pačių turimomis žiniomis. Kai kada straipsniuose tiesiog nėra pateikiama visa informacija, nors nieko ir nemeluojama. Papildymas to, kas parašyta, tuo, kas žinoma iš kitų kanalų, leidžia kitu kampu suprasti pateikiamą informaciją, jos kitą prasmę.

*„Nesutinkame,
kad rinkėjas turi būti tik pasyvus
parlamento veiksmų stebėtojas, net jeigu
atstovas dirba gerai – norime, kad rinkėjai išsakytų
savo nuomonę, diskutuotų įvairiais klausimais, siūlytų
kontrargumentų, norime, kad jie pasidalytų
atsakomybe už savo parlamento veiksmus“.*

AUGUSTAS BOALIS

► **Ritminis skaitymas.** Naujienos skaitomos įvairiu ritmu – taip išryškėja visai kiti akcentai, negu kad būtų skaitoma įprastu ritmu.

► **Paralelinis veiksmas.**

Vienam žmogui garsiai skaitant žinutę, kiti ją pastiprina fone atlikdami veiksmus, konkrečiai iliustruojančius, apie ką yra skaitoma naujiena ir taip padaro ją daug realesne ir lengviau suprantama.

► **Improvizacija.** Scenoje improvizuojami skaitomi įvykiai, iš anksto jų nesurepetavus.

► **Istorinis metodas.** Skaitoma žinutė praplečiama, papildoma informacija apie kitu istoriniu laikotarpiu ar kitose kultūrose buvusias panašias situacijas ir jų sprendimą, taip vietinę naujieną paverčiant universalia.

► **Papildymas (pastiprinimas).**

Naujienos pastiprinamos vaizdinėmis ir garsinėmis priemonėmis, taip didinant jų poveikį auditorijai.

► **Abstrakcijos konkretinimas.**

Labai konkrečiais vaizdais ar simboliais parodoma, kas slepiasi už abstrakčių naujienų ir žodžių, tokių, kaip „karas“, „badas“, „nedarbas“, „kankinimai“ ar kt.

► **Iš konteksto išimtas tekstas.**

Tekstas susiejamas ne su tuo kontekstu, kuriame buvo pateiktas originalioje žinutėje, o su tikroju kontekstu.

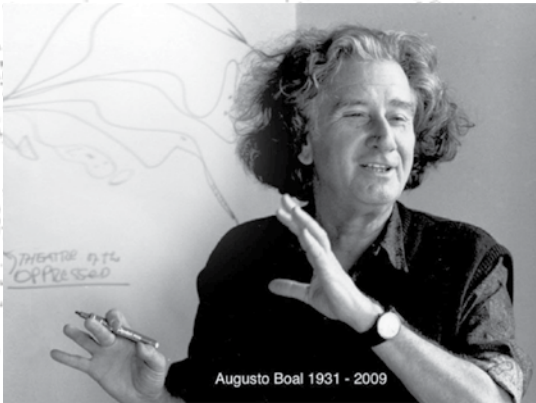
AUGUSTO BOALIO PATEIKTI LAIKRAŠČIŲ TEATRO TAIKYMO PAVYZDŽIAI:

► **Papildomojo skaitymo pavyzdys:** „Bolivijos laikraštis, kritikuodamas pereinamąjį Aljendės laikų Čilės režimą, tvirtino: „Čilėje žmonės turi stovėti eilėje, norėdami ką nors nusipirkti, o Bolivijoje parduotuvių vitrinose lūžta nuo prekių“. Iš dalies tai buvo tiesa. Tačiau šias naujienas buvo būtina papildyti: „Nes Čilėje iki 1973-ųjų rugsėjo liaudies perkamoji galia leido jiems valgyti, tuo tarpu Bolivijos liaudis, engiama savo pačių oligarchų ir Brazilijos subimperializmo, vaikštinėdavo po gatves negalėdama sau leisti užsukti į parduotuves – jų vitrinose esantys produktai laukė, kol pro šalį praeis turtuolis“. Ši informacija užbaigia pranešimą.“

► **Istorinio skaitymo teikiamos galimybės:** „Naujienų pranešimas apie šiandien darbininkams mokamus žemus atlyginimus gali būti lydimas scenos, kurioje rodomi panašaus pobūdžio vergo ir jo šeiminko

santykiai tais laikais, kai vergovė Brazilijoje buvo plačiai paplitusi. Taip pat galima lyginti dvi skirtingas tos pačios epochos valstybes: naujienas apie Argentinos nedarbo problemas gali lydėti scena, rodanti, kaip šias problemas viena po kitos sprendžia Brazilija, Peru ir Kuba. Taip parodomi įvairūs skirtingi problemos sprendimai (arba jų nebuvimas), o žiūrovas pamato, kaip, kada ir kokiomis sąlygomis problemą sprendžia kiti žmonės. Jie skatinami ne sekti ar vadovautis kokiais nors pavyzdžiais, bet pamatyti realias istorines alternatyvas ir jas išstudijuoti“.

► **Abstrakcijos konkretinimas** skirtas konkretinti žodžius ar faktus, kurie dėl pernelyg dažno vartojimo nebesukelia žiūrovo emocijų. Tai būdas abstrakčius dalykus „padaryti matomus ir jaučiamus“: „galima parodyti kasykloje įstrigusio angliakasio žūtį dėl to, kad, siekiant sutaupyti sprogmenis, sprogimas buvo blogai suplanuotas arba darbininko plaučių, 30 metų po aštuonias valandas per dieną kvėpavusio užteržtu kasyklos oru, atvaizdą“.

LITERATŪRA

- ▶ Boal Augusto. Games for actors and non-actors. Second edition. Routledge, London and New York, 2005
- ▶ Boal Augusto. The Aesthetics of the Oppressed, Routledge, 2006
- ▶ Boal Augusto. Įstatymų leidybos teatras. Kaip teatrą panaudoti politikoje, Astėja, 2014
- ▶ Boal Augusto. Legislative Theatre. Using Performance to make Politics. Routledge, 2005
- ▶ Boal Augusto. Troškimų vaivorykštė. Boalio teatro ir terapijos metodas, Astėja, 2014
- ▶ Boal Augusto. Engiamųjų teatras, Astėja, 2014
- ▶ Boal Augusto. Theatre of the Oppressed. Pluto Press, 2000
- ▶ Babbage Frances. Augusto Boal – routledge performance practitioners, Routledge, 2005
- ▶ Europos pagrindinių teisių chartija (http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:lt:PDF>)
- ▶ Interaktyvi metodika, sud. Skučaitė V., Vaičekonytė R., Astėja, 2014
- ▶ Lietuvos Respublikos Konstitucija (<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>)
- ▶ Pagrindiniai Europos Sąjungos dokumentai (http://europa.eu/publications/official-documents/index_en.htm)
- ▶ <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/lt/0003fbe4e5/ES-pagrindini%C5%B3-teisi%C5%B3-chartija.html>
- ▶ <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/0003fbe4e5/ES-pagrindini%20-teisi%20-chartija.html>

PROJEKTAS „PILIEČIO KELIAS“

Virginija Skučaitė
projekto koordinatore

Projektas „PILIEČIO KELIAS: Europos Sąjungos piliečių teisių sklaida ir taikymas (remiantis Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija)“.
Projekto trukmė: 2013 metų rugpjūčio 15 d. – 2014 metų lapkričio 29 d.
Projektą „Piliečio kelias“ remia Europos Sąjungos programa Europa piliečiams. „**Europa piliečiams**“ (2007 – 2013 m.) – tai Europos Sąjungos programa, kuri buvo skirta aktyviam Europos pilietiškumui skatinti ir buvo įgyvendinama nuo 2007 m. sausio 1 d. iki 2013 m. gruodžio 31 d. Nuo 2014 m. veikia naujos kartos „Europa piliečiams“ (2014 – 2020 m.) programa. Projektui finansavimas buvo skirtas pagal **2 veiksmo Aktyvi Europos pilietinė visuomenė 3 priemonę Parama pilietinės visuomenės organizacijų įgyvendinamiems projektams**.
Pagrindinės projekto temos: ORUMAS, LAISVĖS, LYGYBĖ

VIEŠOJI ĮSTAIGA „MENŲ IR MOKYMO NAMAI“

Projektą „PILIEČIO KELIAS“ įgyvendina Viešoji įstaiga „Menų ir mokymo namai“. Organizacija įsikūrė 2004 metais, šių metų liepos 1 dieną atšventė 10-ies metų jubiliejų. Visus šiuos metus organizacija intensyviai dirbo su vaikais, jaunimu ir suaugusiais. Bendradarbiaudama su 147 mokyklomis, plačiai skleidė Forumo teatro metodą, apmokė šių mokyklų mokytojus bei vaikus, parengė bei išdalino metodinę medžiagą. Dabar kai kuriose mokyklose Forumo teatras jau yra įtrauktas į Neformalaus ugdymo programas. 2013 – 2014 metais įgyvendindama Lietuvos Respublikos ir Šveicarijos Konfederacijos remiamą projektą „Naujų Engiamųjų teatro metodų integravimas į Lietuvos NVO veiklas“, praplėtė savo veiklą ir taikomas technikas. Šiuo metu įstaiga darbe naudoja ne tik Forumo teatro, bet ir kitus Engiamųjų teatro metodus (Forumo teatras – taip pat Engiamųjų teatro dalis): Vaizdinių teatrą, Nematomą teatrą, Laikraščių teatrą, Įstatymų leidybos teatrą, Troškimų vaivorykštę.

Šio projekto rėmuose „Menų ir mokymo namai“ išvertė ir išleido tris Engiamųjų teatro autoriaus Augusto Boalio knygas: „Engiamųjų teatras“, „Įstatymų leidybos teatras“ bei „Troškimų vaivorykštė“ ir parengė bei išleido „Interaktyvią metodiką“ – metodinę medžiagą, praktiškai ir konkrečiai aprašančią, kaip taikyti Engiamųjų teatro metodus, o pridėtoje vaizdo medžiagoje galima gyvai pamatyti, kaip praktikoje taikomos technikos ir kaip vyksta užsiėmimai. Šia medžiaga „Menų ir mokymo namai“ pasidalino ir su projekto „Piliečio kelias“ dalyviais. Užsienio partneriai gali susipažinti su svetainėje pateiktomis ištraukomis iš metodinės medžiagos, išverstomis į anglų kalbą. Įstaigoje yra dirbę profesionalūs aktoriai, režisieriai, psichologai bei kitų sričių specialistai. Veikloje nuolatos dalyvaudavo jaunieji savanoriai, kurie ne tik tobulino aktorinius gebėjimus, bet ir mokėsi būti socialiai aktyvūs, atsakingi. Devynerius metus organizaciją lydėjo šūkis „Padaryti pasaulį gražesnį“, praeitais metais pasirinktas moto Augusto Boalio žodžiais „**MES TIKIME TAIKA, BET NE PASYVUMU**“.

Viešosios įstaigos direktorė ir projekto „Piliečio kelias“ vadovė **Rimanta Vaičekonytė** baigė Lietuvos muzikos ir teatro akademiją, įgijo dramos aktorės profesiją. Profesionalioje scenoje ir Lietuvos bei tarptautiniuose kino projektuose sukūrė daugiau, negu 30 vaidmenų. Vėliau stažavosi užsienio šalyse ir mokėsi įvairių metodų, tarp kurių buvo ir Forumo teatro metodas. Prieš 10 metų įkūrė viešąją įstaigą „Menų ir mokymo namai“, daugiausia dėmesio pradėjo skirti Forumo teatro metodo taikymui Lietuvoje, o dabar ir užsienio šalyse. Įgyvendino daugiau, negu 30 projektų, parengė ir išleido 3 metodines medžiagas darbui su Forumo teatru ir kitais Engiamųjų teatro metodais, organizuoja ir veda mokymus, kūrybines dirbtuves, prisideda rengiant projektus. Organizuoja ir administruoja projektus ir kitą įstaigos veiklą.

Projekto „Piliečio kelias“ koordinatorė **Virginija Skučaitė** yra psichologė. Įgijo klinikinės psichologijos magistro laipsnį Vilniaus Universitete, baigė Gešaltinės psichoterapijos bazinio lygio studijas, šiuo metu studijuoja pagal C.G. Jungo Analitinės psichoterapijos mokymo programą. Su Forumo teatru susijusią veiklą pradėjo prieš 9-erius metus, dalyvauja kuriant projektų idėjas, juos įgyvendinant, veda socialinių įgūdžių lavinimo ir savęs pažinimo grupes savanoriams, mokymus, kūrybines dirbtuves, prisideda rengiant gerosios patirties ir kitus leidinius, metodinę medžiagą. Įstaigos projektuose organizuoja anketinius tyrimus, analizuoja rezultatus, kontaktuoja su užsienio partneriais.

SITUACIJA LIETUVOJE, SUSIJUSI SU ŽMOGAUS TEISĖMIS IR DISKRIMINACIJA

Projekto „Piliečio kelias“ idėja ir temos buvo grindžiami pastebėjimais, kad pakankamai neseniai į Europos Sąjungą įstojusių šalių gyventojams dar sunku įvardinti save kaip ES piliečius, neretai juntamas pasipriešinimas taip įvardijamoms „primetamoms vertybėms“, neįsiklausoma, kad šios vertybės yra bendražmogiškos, svarbios visoms šalims ir žmonėms. Nors ES aktyviai kovoja prieš bet kokio pobūdžio diskriminaciją bei nelygybę, tačiau Lietuvoje su šiais reiškiniais susiduriama dažnai.

Pateiksime keletą nesenu tyrimų, padėsiančių atskleisti situaciją Lietuvoje. Kitų dalyvaujančių šalių atstovus kviečiame kartu pasvarstyti, ar Latvijoje bei Lenkijoje situacija yra panaši, kaip ir Lietuvoje, ar skiriasi. 2012 metais Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos užsakymu, vykdant Europos Komisijos užimtumo ir socialinio solidarumo PROGRESS programos finansuojamą projektą „C.A.F.E.: keisk požiūrį –

siek lygybės“ buvo atliktas sociologinis tyrimas „Galimų diskriminacijos apraiškų bei visuomenės tolerancijos įvairioms socialinėms grupėms įvertinimas“. Tyrimą atliko bei ataskaitą parengė Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Pagal atsakymus į klausimą, šalia kurių žmonių grupių respondentai nenorėtų gyventi kaimynystėje, išryškėjo tokios tendencijos: Romų tautybės žmonių – 59 %; Homoseksualių asmenų – 47 %; Asmenų su psichikos negalia – 44 %; Musulmonų – 35 %; Juodaodžių – 25 %; Žydų – 18 %.

Pagal atsakymus į klausimą, su kuriomis žmonių grupėmis respondentai nenorėtų dirbti vienoje darbovietėje, stebimi tokie rezultatai: Asmenimis su psichikos negalia – 44 %; Romais – 41 %; Homoseksualiais asmenimis – 35 %; Musulmonais – 25 %; Juodaodžiais – 21 %; Žydais – 16 %.

2013 metų spalio mėnesį buvo atliktas Lietuvos gyventojų nuomonės dėl diskriminacijos įvairių visuomenės grupių atžvilgiu tyrimas. Užsakovas: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Vykdytojas: Spinter tyrimai.

► TYRIMAS ATSKLEIDĖ, KAD:

- 16 % tyrime dalyvavusių Lietuvos gyventojų teigė patyrę diskriminaciją;
- 7 % respondentų teigė susidūrę su išankstine neigiama nuostata dėl savo amžiaus. 6 % yra patyrę diskriminaciją amžiaus pagrindu ieškodami darbo. Apskritai savo amžiaus grupės diskriminavimą yra pastebėję 10 % apklaustųjų. 4 % teigė buvę įžeisti viešoje vietoje dėl savo amžiaus.
- Dažniausiai manoma, jog psichikos negalią turintys žmonės turėtų gyventi specialiai tam pritaikytuose namuose (46 %), 27 % manymu, tokie žmonės gali gyventi bet kur, kaip ir visi kiti žmonės. 12 % laikosi nuomonės, kad psichikos negalią turintys žmonės turėtų gyventi ligoninėse. 10 % teigimu, jiems būtų geriausia gyventi toliau nuo miesto, kur būtų užtikrintas jų saugumas.
- 42 % respondentų teigė, jog bijotų, jei jų vaikų mokytoja ar mokytojas būtų homoseksuali / -us. 37 % nenorėtų priklausyti jokiai organizacijai, kuri turi homoseksualių narių. 35 % nerinktų kandidato į Seimą ar savivaldybės tarybą, jei jis/ji atvirai pripažintų savo homoseksualumą.

PROJEKTO VEIKLOS IR REZULTATAI

PIRMIEJI PROJEKTO „PILIEČIO KELIAS“ MOKYMAI DALYVIAMS

DATA: 2013 10 15-17

VIETA: Vilnius, Lietuva

DALYVIŲ SKAIČIUS: 29

VEIKLA: Susitikimo metu

dalyviai susipažino su projektu, būsimois veiklomis, pagrindiniais Europos Sąjungos dokumentais, apibrėžiančiais Europos Sąjungos piliečių teises, išmoko naudoti Forumo teatro ir Laikraščių teatro metodus.

Ypatingai dėkojame:

Mtū Foorumteater atstovams iš Estijos, Talino Nikolai Kunitsōn ir Gertha Teidla-Kunitsōn, kurie kūrybinių dirbtuvių metu išsamiai pristatė bei praktiškai padėjo dalyviams išbandyti Engiamųjų teatro metodus (Žaidimus, Vaizdinių teatrą, Forumo teatrą, Laikraščių teatrą, Troškimų vaivorykštę). Jie taip pat padėjo parengti etiudus viešai interaktyviai konferencijai Vilniuje, Lietuvoje.

Kazimiero Simonavičiaus universiteto Teisės fakultetui (Vilnius / Klaipėda) už mokymų dalyviams suteiktas išsamias teisinės žinias, dokumentų pristatymą, diskusijos žmogaus teisių temomis iniciavimą.

► DAUGIAU INFORMACIJOS:

<http://forumoteatras.lt/piliecio-kelias/naujienos/1-ir-2-renginys-mes-tikime-taikabet-ne-pasyvumu-interaktyvi-4-dieniu-tarptautine-konferencijamokymai-180.htm>

VIEŠA INTERAKTYVI KONFERENCIJA VILNIUJE, LIETUVOJE

DATA: 2013 10 18

VIETA: Vilnius, Lietuva

DALYVIŲ SKAIČIUS: 206

VEIKLA: Po tris dienas trukusių mokymų projekto dalyviai sukviėtė visus į viešą interaktyvią konferenciją. Renginio metu buvo parodyti du pačių dalyvių sukurti etiudai, atspindintys žmogaus teisių pažeidimus. Dalyviams etiudus kurti ir juos pristatyti padėjo specialistai iš Estijos Nikolai Kunitsōn ir Gertha Teidla-Kunitsōn. Renginyje dalyvavę žmonės aktyviai įsitraukė į diskusijas, siūlė situacijų sprendimus, įsijungdavo į vaidinimus, siekdami pakeisti esančią situaciją. Projekto dalyviai turėjo galimybę pamatyti, kaip vyksta Forumo teatro vaidinimai platesnei auditorijai ir vėliau šias žinias naudojo organizuodami intreaktyvias mini-konferencijas

savo mokyklos bei miestų ar miestelių bendruomenėms.

► DAUGIAU INFORMACIJOS:

<http://forumoteatras.lt/piliecio-kelias/naujienos/1-ir-2-renginys-mes-tikime-taikabet-ne-pasyvumu-interaktyvi-4-dieniu-tarptautine-konferencijamokymai-180.htm>

PIRMOSIOS INTERAKTYVIOS MINI- KONFERENCIJOS MOKYKLOSE. TEMA: ORUMAS

VIETA: Visos projekte dalyvaujančios mokyklos – partnerės

DALYVIŲ SKAIČIUS: 860

VEIKLA: Vilniuje mokymuose dalyvavę mokytojas ir jaunimo lyderis savo mokykloje subūrė Forumo teatro grupelę, kuri pasiruošė pirmajai interaktyviai mini-konferencijai tema „Orumas: Žmogaus orumas; teisė į asmens neliečiamybę“.

► DALYVIŲ MINTYS IR PASTEBĖJIMAI APIE ORUMĄ IR JO PAŽEIDIMUS:

► Lietuvoje, mano nuomone, pažeidžiamas žmogaus orumas dėl žmonių siauro požiūrio. Vis labiau kreipiamas dėmesys į tai, kaip žmogus atrodo, o ne koks yra.

- ▶ Dažniausiai klasėje daugiau draugų turintys žmonės, „Elitas“, pažeidžia kitų orumą, įsėdami prie jų, reiškia savo nuomonę, kuri nėra geranoriška, o žeminanti...
- ▶ Dažnai žmogaus orumas pažeidžiamas, kai žmogus vertinamas pagal išvaizdą, pirmą įspūdį.
- ▶ Žmogaus orumas yra labai dažnai pažeidžiamas jį įžeidžiant, diskriminuojant, tyčiojantis. Tokių atvejų mūsų visuomenėje pasitaiko gana daug.
- ▶ Manychiau, orumas pažeidžiamas, kai kitas žmogus užgaulioja tą, kuris yra silpnesnis, ne fiziškai, o psichologiškai.
- ▶ Vieno mano draugo orumas buvo pažeistas, kai klasiokas nuolatos iš jo tyčiodavosi, bet ir draugas buvo ne ką geresnis – jis ne pasakė vadovybei, o panaudojo fizinį smurtą.
- ▶ Daug žmonių Latvijoje dirba daug savo darbovietėje ir uždirba labai mažai. Jie negali išlaikyti savo šeimos, todėl turi išvykti iš šalies ir pradėti dirbti užsienyje.
- ▶ Vaikai dažnai žeminami, nes turi mažiau pinigų, negu kiti mokiniai klasėje. Moksleivis, kuris ne toks turtingas, turi mažiau draugų, iš jo juokiamasi, nes jis neturi madingų rūbų ar daiktų (pvz., mobilaus telefono).

▶ DAUGIAU INFORMACIJOS:

<http://forumoteatras.lt/piliecio-kelias/naujienos/3-io-renginio-apibendrinimas-pirmosios-interaktyvios-mini-konferencijos-mokyklose-tema-orumas-232.htm>

ANTROSIOS MINI – KONFERENCIJOS MOKYKLOSE. TEMA: „LAISVĖS“

VIETA: Visos projekte dalyvaujančios mokyklos – partnerės

DALYVIŲ SKAIČIUS: 941

VEIKLA: Mokyklos – partnerės organizavo interaktyvias mini-konferencijas. Jų metu buvo pristatomi Europos Sąjungos dokumentai ir Forumo teatro (ir / arba Laikraščių teatro) spektakliai. Spektaklių temos buvo parinktos pagal Pagrindinių Europos Sąjungos teisių chartijos Laisvių skyrių: „Laisvės: Teisė į laisvę ir saugumą; Minties, sąžinės ir religijos laisvė; Teisė į mokslą; Laisvė pasirinkti profesiją ir teisė dirbti“.

▶ DALYVIŲ MINTYS IR PASTEBĖJIMAI APIE LAISVĖS IR JŲ PAŽEIDIMUS:

▶ Moksleiviai negali tęsti mokslų aukštesiose mokyklose, nes kainos yra labai aukštos, o

teikiama nauda nėra tokia didelė.

- ▶ Mano draugas norėjo pasirinkti specialybę, bet jam „chebra“ liepė imti jau jų pasirinktą specialybę.
- ▶ Laisvės varžymas, toks kaip profesijos pasirinkimas, yra dažna problema Lietuvoje, dėl nusistovėjusių pažiūrų, kad tėvai, o ne vaikai renkasi sau profesiją.
- ▶ Daugelis labai nemėgsta vadinamų moksluokų, tad pasitaiko, jog visaip juos užgaulioja, rodos, bando įrodyti, kad kaip šlykštu yra „griauzti knygas“. Arba kaip kitiems labai juokinga, kaip musulmonai meldžiasi ir t.t.
- ▶ Dažnai mano aplinkoje nepripažįstamas kitoks stilius, kiti panašūs dalykai. Dažnai dėl to kalti kvaili žmonių stereotipai apie tam tikrus dalykus.
- ▶ Nevalgau mėsos ir kiti man aiškina, kad tai yra blogai, nors čia mano pasirinkimas, mano teisė ir mano nuomonė.
- ▶ Turiu draugę, kuri yra Jehovos liudytoja. Ji patiria daug pasipriešinimo iš artimųjų ir aplinkinių.
- ▶ Jeigu grupė galvoja, kad kažkas yra gerai ar madinga, yra sunku išreikšti kitokią nuomonę, nes grupė ją išjuokia.

► Berniukas buvo apspjautas, nes jo nuomonė nesutapo su kitų.

► **DAUGIAU INFORMACIJOS:**

<http://forumoteatras.lt/piliecio-kelias/naujienos/4-o-renginio-apibendrinimas-antrosios-mini-konferencijos-mokyklose-tema-laisves-266.htm>

TREČIOSIOS MINI – KONFERENCIJOS MOKYKLOSE. TEMA: „LYGYBĖ“

VIETA: Visos projekte dalyvaujančios mokyklos – partnerės

DALYVIŲ SKAIČIUS: 875

VEIKLA: kiekviena projekte dalyvaujanti mokykla suorganizavo interaktyvią mini-konferenciją „Lygybės“ tema. Kaip ir ankstesnėse mini-konferencijose, dėmesys buvo skiriamas teoriniams aspektams, susijusiems su Žmogaus teisių situacija ES ir šalyje bei Laikraščių teatro ir / arba Forumo teatro vaidinimams, atspindintiems šias temas. Šiose konferencijose dėmesys buvo skiriamas trečiajam Pagrindinių Europos Sąjungos teisių chartijos skyriui: „Lygybė: Diskriminacijos uždraudimas; Kultūrų, religijų

ir kalbų įvairovė; Moterų ir vyrų lygybė; Vaiko teisės; Pagyvenusių žmonių teisės; Neįgaliųjų asmenų integravimas“.

► **DALYVIŲ MINTYS IR PASTEBĖJIMAI APIE LYGYBĘ IR JOS PAŽEIDIMUS:**

► Į mokyklą nenorėjo priimti žydo berniuko dėl poveikio, kurį jis gali padaryti kitiems mokyklos mokiniams.

► Kitą lytinę orientaciją turėjęs berniukas buvo išjuoktas.

► Per televizorių rodė neįgalų žmogų, jam nebuvo sąlygų patekti į savivaldybę, ten buvo tik laipteliai, o žmogus buvo su vežimėliu. Jam reikėjo toje savivaldybėje sutvarkyti neįgalumą.

► Aš pats mačiau, kaip neįgaliam vairuotojui neužleido vietos ir atsistojo į neįgaliam vairuotojui skirtą vietą visiškai įgalus vairuotojas.

► Mūsų mokykloje yra neįgalus berniukas, kuris negali patekti į visas vietas mokykloje. Jis negali pasinaudoti tualetu pirmame aukšte, yra tik vienas tualetas visoje mokykloje, kuriuo jis gali naudotis. Mūsų mieste neįmanoma pakliūti į kai kurias parduotuves, kirpyklas, bibliotekas. Kai kurie moksleiviai juokiasi iš vyresnių ar neįgalių

žmonių, pvz., turinčių Dauno sindromą.

► Turiu draugą, kuris vaikystėje buvo nuolatos diskriminuojamas. Tai padarė didelį poveikį jo gyvenimui ir dabar jis elgiasi taip pat, kaip jį diskriminavę žmonės.

► Iš festivalio šokių buvo išstumtas neįgalus žmogus, nes trukdė kitiems šokti.

► Lietuvoje diskriminuojami tamsaus gymio žmonės.

► Diskriminuojami Lietuvoje gyvenantys transvestitai.

► Kai pvz., darbe vyrai vertinami labiau už moteris.

► Žmonės nekenčia gėjų ir lesbiečių, nors jų net nepažįsta.

► Ypač aktuali neįgaliųjų integracijos į visuomenę tema.

Vyresni ir jaunimas tiesiog bijo neįgaliųjų, nežino, kaip elgtis. Pamokoje vaikai neįgalų įsivaizdavo kaip kvailą, piktą, negražų ir neįdomų asmenį.

► Mano klasėje vos ne kas antras yra diskriminuojamas.

► Dažniausiai dėl seksualinės orientacijos ir tai, kad moterys ir vyrai neuždirba vienodai. Tai diskriminacija.

► **DAUGIAU INFORMACIJOS:**

<http://forumoteatras.lt/piliecio-kelias/naujienos/5-renginys-apibendrinimas-tema-lygybe-295.htm>

PLANUOJAMOS IR ŠIUO METU VYKDOMOS VEIKLOS:

TARPTAUTINĖ INTERAKTYVI KONFERENCIJA IR VIEŠAS FORUMO TEATRO SPEKTAKLIS VISUOMENEI

► „TROŠKIMŲ AIKŠTĖ“

Pavadinimas „Troškimų aikštė“ pasirinktas pagal Augusto Boalio įvardinamą ir aprašomą erdvę, kurioje žmonės vaidina, išreiškia įvairius savo jausmus, patirtus išgyvenimus ir sunkumus.

Tai – ta vieta, kur galima garsiai diskutuoti, ieškoti problemų sprendimo būdų, galimybių išpildyti troškimus, siekiant, kad gyvenimas būtų geresnis, o žmonės – laimingesni.

VIETA: Vilnius, Lietuva

NUMATOMAS DALYVIŲ

SKAIČIUS: >200

DATA: 2014 09 30 – 2014 10 03

VEIKLA: Visi projekto partneriai atvyksta į baigiamąją konferenciją, kur keičiasi įgyta patirtimi, įvertina projekte dalyvaujančių šalių panašumus ir skirtumus žmogaus teisių įgyvendinimo srityje, numato ateities bendradarbiavimo gaires ir veiklų tęstinumo galimybes. Paskutinį dieną (2014 10 03) **Vilniaus Autobusų stoties laukiamojoje salėje** įvyks paskutinioji vieša interaktyvi konferencija. Viešoje vietoje bus laukiami

visi besidomintys – sužinoję apie konferenciją iš anksto ar tiesiog atėję nusipirkti kelionės bilietų. Pati konferencijos vieta suteiks galimybę netikėtai joje sudalyvauti įvairių Lietuvos vietovių gyventojams (atvykstantiems į Vilnių ar iš jo išvykstantiems), o taip pat ir Lietuvoje besilankantiems užsienio svečiams. Jiems bus pristatytas projektas „Piliečio kelias“, Pagrindinių Europos Sąjungos teisių chartija, pateiktos žinios apie Žmogaus teises bei ES politiką. Taip pat renginiui specialiai sukurta kūrybinė programa – dalyvių pasirodymas bei Forumo teatro spektaklis, skirtas žmogaus teisių pažeidimo temoms. Žiūrovai bus kviečiami aktyviai dalyvauti: diskutuoti bei įsijungti į vaidinamas situacijas, bandant jas pakeisti geresne linkme ir išsakyti savo troškimus – tam, kad gyventi savo artimoje aplinkoje ir Europoje būtų geriau.

PROJEKTO VIEŠINIMAS IR SKLAIDA:

► Nuolatos atnaujinama informacija Viešosios įstaigos „Menų ir mokymo namai“ interneto svetainėje www.forumoteatras.lt; socialiniame tinkle www.facebook.com/

forumoteatras ir partnerių (projekte dalyvaujančių mokyklų) internetinėse svetainėse.

- 2 straipsniai didžiausiame Lietuvoje naujienų portale www.delfi.lt: <http://www.delfi.lt/pilietis/naujienos/visi-gali-vaidinti-netgi-aktoriai.d?id=62987812> ir <http://www.delfi.lt/pilietis/naujienos/lietuviu-latviu-ir-lenku-jaunimas-nusprende-pasauli-padaryti-grazesni.d?id=64021476>
- Partneriai nuolatos skleidžia informaciją vietos institucijoms.
- 4-iomis kalbomis (lietuvių, anglų, latvių, lenkų) išleisti projektą ir jo temas pristatantys lankstinukai.
- Sukurta ir išleista atributika: marškinėliai, maišeliai, tušiniai, pieštukai, dovanėlės dalyviams. Atributika naudojama viešuose renginiuose projekto matomumui didinti.
- Parengta ir išleista dalomoji medžiaga baigiamajam renginiui.
- Rengiamas Gerosios praktikos leidinys. Šiuo tikslu buvo sukurtos anketos, vertinančios projekto dalyvių patirtį projekto srityse, jų nuomonę, stebimas diskriminacijos ir nelygybės apraiškas visose projekte dalyvaujančiose šalyse.
- Parengta ir Lietuvos televizijoje transliuojama

Socialinė reklama, pristatanti projektą, partnerius, draugus, skleidžiamą žinią.

DALYVIŲ ATSLIEPIMAI APIE PROJEKTĄ „PILIEČIO KELIAS“

► Noriu, kad tokių projektų būtų kuo daugiau ir apimančių įvairias amžiaus, rasės, religijos grupes, įtrauktų jas. Norint žmogui ir visuomenei tobulėti, reikia į viską pažiūrėti iš šono ir analizuoti.

► Labai džiugu, kad toks projektas pradėtas, nes jis skatina žmones tapti tolerantiškesniais, įtraukia į įvairią veiklą, moko gyvenime būti lygiais su aplinkiniais.

► Man labai patinka šis projektas, nes galiu būti kažkuo, kuo niekada nebuvo.

► Labai svarbu tai, kad mokiniai gyvai tarsi „prisilietė“ prie žmogaus teisių, pajuto, kad kiekvienas žmogus gali prisidėti sprendžiant mažas ar dideles problemas.

► Tai puikus būdas priversti žmones susimąstyti, pažvelgti į problemines situacijas iš šalies ir nustoti būti abejingais.

► Šis projektas pakeitė mano mąstymą, mūsų Forumo teatro grupę labai suartino, buvo labai smagu įsijausti į veikėjų gyvenimus.

► Supratau, išsiaiškinau ir įsitikinau, kad tiek mokykloje, tiek namuose minėtomis temomis mažai kalbama, ko gero, nėra bendros sistemos, kaip, kokiais būdais tai daryti būtų efektyviausia.

► Projektas svarbus, nes Lietuvoje iš kas antro žmogaus yra tyčiojama.

► Mano manymu, Forumo teatras yra geriausias būdas parodyti kasdienes problemas. Jei mokiniai paruoštų paskaitas ar pranešimus, niekas nesiklausytų ir nieko vėliau neprisimintų.

► Man projektas patiko, nes aš nežinojau anksčiau, kas yra Forumo teatras, neturėjau žinių apie tam tikras temas. O dabar sužinojau daug vertingos informacijos.

► Šis projektas privertė mane susimąstyti apie problemas. Manau, kad jis atvėrė akis daugeliui žmonių.

► Mes konferencijų metu sprendėme problemas, bet ir stengėmės išlaikyti linksmą ir draugišką atmosferą, nes savo šalyje [Latvijoje] jau esame pavargę nuo problemų!

► Žmonės pripranta prie tam tikrų situacijų ir nebemato kai kurių problemų. Parodžius situaciją kitaip, kitu kampu, jie jas pastebi ir galbūt keičia savo

nuomonę. Man atrodo, dėl to pasaulis tampa truputį geresne vieta.

► Projekte buvo po lygiai sunkaus darbo ir didelio smagumo. Tapome artimesni vieni kitiems. Bet svarbiausia, kad galėjome nuveikti kažką gero savo nedidelei bendruomenei.

► Forumo teatro metodas geras tuo, kad pamatome, ką kiti galvoja tam tikromis temomis. Moksleiviai įsitraukė į vaidinimus ir manau, kad ilgai tai prisimins. Taip pat manau, kad ši patirtis pakeitė jų požiūrį.

ASMENŲ ORUMO, LAISVĖS IR LYGYBĖS KLAUSIMAI PAGAL EUROPOS SĄJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ CHARTIJĄ

Maksimas Kozlineris
teisės magistras

PAGRINDINIAI TARPTAUTINIAI DOKUMENTAI

► VISUOTINĖ ŽMOGAUS TEISIŲ DEKLARACIJA

Tarptautinis dokumentas, 1948
m. gruodžio 10 d. Paryžius,
JTO Generalinė Asamblėja.

► EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJA (EŽTK)

Tai daugiašalė tarptautinė
sutartis, kuri skirta žmogaus
teisių ir pagrindinių laisvių
apsaugai Europoje. (1950-11-
04/1953-09-03)

► EUROPOS SĄJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ CHARTIJA

Pirmą kartą ES istorijoje
viename tekste aprašomos visos
pilietinės, politinės, ekonominės
ir socialinės ES piliečių bei visų
Sąjungos teritorijoje gyvenančių
asmenų teisės. (2000-12-07/
2009-12-01)*

*data – dokumento įsigaliojimo data

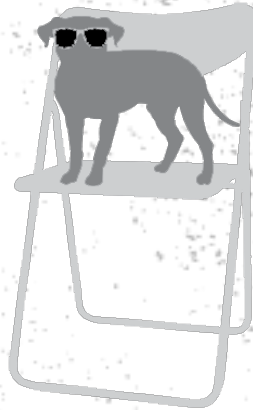
Šiai dienai tai - vienas svarbiausių
ir aktualiausių tarptautinių
dokumentų

Parengtas ir pristatytas pirmą
kartą 2000 m. gruodžio 7
d. Nicoje (Prancūzija), kaip
patariamasis dokumentas.
Nebuvo privalomas šalims.
Nuo 2009m. gruodžio 1 d.
įsigaliojo Lisabonos sutartis
(atnaujinanti ES veikimą),

ir Chartija tapo privalomu
dokumentu visoms ES
valstybėms.

► EUROPOS SĄJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ CHARTIJA SKELBIA:

Sąjunga remiasi visuotinėmis
vertybėmis: žmogaus orumu,
laisve, lygybe ir solidarumu;..
Europos tautos, ...<..> , yra
pasiryžusios bendrų vertybių
pagrindu siekti taikios ateities.
..įtvirtinamos pagrindinės teisės,
kurios kyla iš visoms valstybėms
narėms bendrų konstitucinių
tradicijų ir tarptautinių
įsipareigojimų.

ORUMAS

Jo įtvirtinimas Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje Sąjunga pripažįsta toliau išdėstytas teises, laisves ir principus.... – jeigu ne skaidrėje, tai šito iš viso nedėčiau

1 straipsnis _____
Žmogaus orumas yra neliečiamas. Jį reikia gerbti ir saugoti.

4 straipsnis _____
Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį elgesį arba būti taip baudžiamas. Niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvas. ..<..> verčiamas dirbti priverčiamąjį ar privalomąjį darbą. Prekyba žmonėmis draudžiama.

25 straipsnis _____
Pagyvenusių žmonių teisės

SAJUNGA PRIPAŽIŪSTA IR GERBIA PAGYVENUSIŲ ŽMONIŲ TEISĘ GYVENTI ORIAI IR NEPRIKLAUSOMAI BEI DALYVAUTI VISUOMENINIAME IR KULTŪRINIAME GYVENIME.

31 straipsnis _____

TINKAMOS IR TEISINGOS DARBO SĄLYGOS

1. Kiekvienas darbuotojas turi teisę į saugias, jo sveikatą ir orumą atitinkančias darbo sąlygas.

Jų įtvirtinimas Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje.

LAISVĖS

„LAISVĖ yra teisė daryti viską, kas nekenkia kitiems žmonėms.“ Matijas Klaudijus (vok. Matthias Claudius, (1740-1815) – vokiečių rašytojas.

► KUO TEISĖS YRA PANAŠIOS SU LAISVĖMIS? ARBA KUO JOS SKIRIASI?

TEISĖ - tai asmens galimo elgesio riba, t.y. , nurodo, kaip kiekvienas galime elgtis, ką galime daryti, koks mūsų elgesys yra pripažintas kaip tinkamas (pvz. teisė dirbti, mokytis).

LAISVĖ - žmogui reiškia jo veikimo būdą, t.y., galimybę pagal savo apsisprendimą ir pasirinkimą veikti, dalyvauti gyvenime, savo nuožiūra elgtis (pvz. laisvė pasirinkti profesiją). Laisvė yra suprantama beveik taip pat kaip Teisė. Kad nebūtų chaoso, savivalės ir visi suprastų savo teises ir laisves vienodai, jos yra įtvirtinamos tarptautiniuose dokumentuose: sutartyse, deklaracijose, konvencijose, konstitucijose ir kt.

LAISVĖS

Šiuose dokumentuose taip pat numatomi ir teisių bei laisvių apribojimai bei draudimai pažeisti kito žmogaus laisvę (teisę).

Kalbant apie teises – dažniausiai yra numatomas subjektas (žmogus, organizacija, institucija, įstaiga, valstybė), kuris privalo garantuoti tas teises (užtikrinti, kad jos būtų apsaugotos ir tikrai galiotų).

Pvz. Jeigu kalbama apie asmens teisę gauti sveikatos apsaugą – tai tokia teisė yra garantuojama specialios medicinos įstaigos (netiesiogiai gali garantuoti valstybė, bet teisę užtikrina įstaiga kuriai tai patikėta padaryti).

Kalbant apie laisves, turima omenyje, kad laisvės negali būti pažeistos arba apribotos kitaip, nei tai numatyta įstatymuose. Tokiu atveju subjektas nenurodomas, nes pažeidėju gali būti kiekvienas.

Pvz. Jeigu konstitucija numato religijos laisvę, reiškia, kad žmogus turi teisę reikalauti valstybės apsaugos nuo kiekvieno, kas trukdo jam laisvai išpažinti tokį tikėjimą (religiją), kokį jis nori ir išpažįsta.

6 straipsnis _____

TEISĖ Į LAISVĘ IR SAUGUMĄ

Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą.

7 straipsnis _____

TEISĖ Į PRIVATŲ IR ŠEIMOS GYVENIMĄ

Kiekvienas asmuo turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir komunikacijos slaptumas.

8 straipsnis _____

ASMENS DUOMENŲ APSAUGA

(Kiekvienas turi teisę į savo asmens duomenų apsaugą, jie turi būti tinkamai tvarkomi ir naudojami tik konkrečioms tikslams jei yra asmens sutikimas arba tai reikalaujama įstatymo. Asmuo turi teisę susipažinti su surinktais jo asmens duomenimis bei į tai, kad jie būtų ištaisomi. Nepriklausoma institucija kontroliuoja, kaip laikomasi šių taisyklių.)

9 straipsnis _____

TEISĖ TUOKTIS IR KURTI ŠEIMĄ

Teisė tuoktis ir kurti šeimą garantuojama pagal šios teisės įgyvendinimą reguliuojančius

nacionalinius įstatymus. Kiekviena visuomenė, kuri atsisako laisvės vardan trupučio saugumo, nenusipelnė nei vieno ir praras abu. – B. Franklinas (žymus JAV politikas, rašytojas, išradėjas, mokslininkas, verslininkas, vienas JAV Konstitucijos autorių).

Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą. Valstybė stengiasi palaikyti balansą tarp saugumo ir laisvės. Būtina užtikrinti žmonių saugumą, bet palikti ir pakankamai erdvės laisviems asmenų pasirinkimams. Ne visada būtina pakelti saugumo lygį, kad jaustumėmės labiau saugūs, nes tai paveikia asmenų laisvę visiškai priešingai (ji sumažėja).

Kuo labiau stengiamasi apsaugoti, tuo mažiau laisvės lieka, todėl būtina suderinti laisves, nepriklausomybę ir teisę į privatumą su apsauga ir saugumu.

10 straipsnis _____

MINTIES, SAŽINĖS IR RELIGIJOS LAISVĖ

Kiekvienas turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę. Laisvę keisti savo religiją ar tikėjimą, išpažinti ir skelbti savo religiją ar tikėjimą (vienam ar su kitais) viešai ar privačiai, laikant

pamaldas, mokant tikėjimo, jį praktikuojant ar atliekant apeigas.

Teisė atsisakyti veikti dėl vidinių įsitikinimų yra pripažįstama pagal šios teisės įgyvendinimą reglamentuojančius nacionalinius įstatymus.

11 straipsnis _____

SAVIRAIŠKOS IR INFORMACIJOS LAISVĖ

Kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę (laisvė turėti savo įsitikinimus, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijoms nekliudant ir nepaisant valstybių sienų). Turi būti gerbiama žiniasklaidos laisvė ir pliuralizmas.

12 straipsnis _____

SUSIRINKIMŲ IR ASOCIACIJŲ LAISVĖ

Kiekvienas turi teisę laisvai rinktis į taikius susirinkimus, jungtis kartu su kitais į visų lygių asociacijas, teisę steigti profesines sąjungas ir stoti į jas ginti savo interesus.

Minties laisvė – tai laisvė nuo bet kokios ideologinės kontrolės, nuo kitų nuomonės ir poveikio. Žmogus pats gali spręsti, ką ir kaip jam galvoti, kuo tikėti ir kuo netikėti, kokias dvasines vertybes pripažinti. Ji ribojama tik tiek,

kiek pagal įstatymą numatyta, kad būtų apsaugoti kitų žmonių interesai.

Sąžinės laisvė – tai žmogaus teisė pasirinkti tam tikrą vertybę, tai, kas jam atrodo aktualiausia ir geriausia, ją padaryti savo tikslu, tuo, ko jis siekia ir elgtis taip, kaip jis numatė. Žmogus turi galimybę pasirinkti pasaulėžiūrą pagal kurią jis gyvens ir kurs ją tokią, kokios nori bei puoselės pasirinktas vertybes.

Religijos laisvė – tai tikėjimo, kuris yra viena iš vertybių, pasirinkimas ir propagavimas, sklaida ir įgyvendinimas. Galimybė tikėti tuo, kuo žmogus tiki ir vienam ar kartu su kitais tokią religiją išpažinti.

Reikia turėti omenyje, kad visoms laisvėms yra numatyti apribojimai (pagal įstatymą). Jie reikalingi tam, kad asmuo, naudodamasis vienokia ar kitokia laisve, nepažeistų galimybės pasinaudoti laisvėmis ir kitiems žmonėms bei apsaugoti kitus asmenis nuo jų teisių ir laisvių galimo pažeidimo. Kol visi gyvename bendruomenėje (valstybėje), tol turime gerbti ne tik savo, bet ir kitų pasirinkimus.

13 straipsnis _____

MENŲ IR MOKSLO LAISVĖ

Menai ir moksliniai tyrimai neturi būti varžomi. Akademinė laisvė turi būti gerbiama.

14 straipsnis _____

TEISĖ Į MOKSLĄ

Kiekvienas turi teisę į mokslą; profesinis ir tęstinis mokymas turi būti prieinamas visiems. Ši teisė apima galimybę nemokamai įgyti privalomąjį išsilavinimą.

Laisvė steigti demokratinius principais grindžiamas mokymo įstaigas ir tėvų teisė užtikrinti savo vaikų švietimą ir mokymą pagal savo religinius, filosofinius ir pedagoginius įsitikinimus turi būti gerbiamos pagal jų įgyvendinimą reglamentuojančius nacionalinius įstatymus.

15 straipsnis _____

LAISVĖ PASIRINKTI PROFESIJĄ IR TEISĖ DIRBTI

1. Kiekvienas turi teisę į darbą ir užsiimti laisvai pasirinkta profesija ar veikla.
2. Kiekvienas Sąjungos pilietis turi laisvę ieškoti darbo, dirbti, pasinaudoti įsisteigimo teise ir teikti paslaugas bet kurioje valstybėje narėje.
3. Trečiųjų šalių piliečiai, kuriems

leista dirbti valstybių narių teritorijose, turi teisę į tokias pačias darbo sąlygas kaip ir Sąjungos piliečiai.

Teisė į mokslą - tai teisių grupė į kurią įeina teisės ir laisvės gauti nemokamą pradinį ir vidurinį išsilavinimą, mokslo prieinamumo laisvė (visiems), tėvų teisė (laisvė) parinkti savo vaikui mokymo formą, dėstymo (akademine) laisvė, mokymo įstaigų steigimo laisvė ir kt.

TEISĖ Į MOKSLĄ - tai viena svarbiausių kultūrinių teisių. Kam reikalinga tokia teisė?

Kad sugebėtume vertinti save ir kitus.

Žinotume, pripažintume ir gerbtume žmogaus teises kasdieniame gyvenime.

Suprastume savo pačių pagrindines teises ir galėtume jas išsakyti.

Vertintume ir gerbtume skirtumus (tarp žmonių, kultūrų...).

Įgytume išminties spręsti konfliktus be smurto naudojimo, taip gerbsime kitų asmenų teises.

Skatintume vaikų pasitikėjimą savo jėgomis, kad jie galėtų imtis veiksmų, naudoti savo įgūdžius ginant ir saugojant savo bei kitų žmonių teises.

LAISVĖ PASIRINKTI PROFESIJĄ IR TEISĖ DIRBTI

Kiekvienas asmuo turi teisę įgyti išsilavinimą norimoje srityje, bet vėliau, kad jis sugebėtų gyventi normalų gyvenimą, jam būtina turėti galimybę pasirinkti tokią profesiją, kuri jam yra artima.

Valstybės Europos Sąjungoje įgyvendina tokią asmens teisę. Siekiant palengvinti laisvą asmenų judėjimą, panaikinti atsirandančias kliūtis norint įsisteigti ar dirbti pagal atitinkamą profesiją, teikti paslaugas, sukuriamos visos sąlygos pasirinkti ir dirbti vienodomis teisėmis.

Tokiais būdais įgyvendinama galimybė dirbti savo mėgstamoje srityje, net jeigu tokio pobūdžio darbo nėra valstybėje, kurioje žmogus gyvena.

16 straipsnis _____

LAISVĖ UŽSIIMTI VERSLU

Laisvė užsiimti verslu pripažįstama pagal Sąjungos teisę ir nacionalinius teisės aktus bei praktiką.

17 straipsnis _____

TEISĖ Į NUOSAVYBĘ

Kiekvienas turi teisę valdyti teisėtai įgytą nuosavybę, ja naudotis, disponuoti ir palikti

paveldėtojams. Negalima atimti nuosavybės, išskyrus kai tai yra būtina, bet tik įstatymo nustatytais atvejais ir teisingai už ją atlyginant. Intelektinė nuosavybė turi būti saugoma.

18 straipsnis _____

TEISĖ Į PRIEGLOBSTĮ

Teisė į prieglobstį garantuojama pagal 1951 m. liepos 28 d. Ženevos konvenciją ir 1967 m. sausio 31 d. Protokolą dėl pabėgėlių statuso bei Europos Sąjungos sutartį ir Sutartį dėl Europos Sąjungos veikimo (asmuo gali prašyti prieglobsčio jeigu yra persekiojamas arba yra pabėgėlis ir pan.).

19 straipsnis _____

APSAUGA PERKĖLIMO, IŠSIUNTIMO AR IŠDAVIMO ATVEJU

1. Kolektyvinis asmenų išsiuntimas draudžiamas.
2. Niekas negali būti perkeltas, išsiųstas ar išduotas į valstybę, kurioje jam gresia mirties bausmė arba kurioje jis gali patirti kankinimų ar kitokį nežmonišką ar žeminantį elgesį arba būti taip baudžiamas.

LYGYBĖ

Egzistuoja visapusiškas žmogaus teisių gynimo sistema įvairiose Europos valstybėse (ne išimtis ir Lietuva):

- ▶ Konstitucija;
- ▶ Specialūs įstatymai, užtikrinantys žmonių lygias teises (pvz. Lygių galimybių įstatymas);
- ▶ Institucijos (pvz. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba)
- ▶ Tarptautiniai dokumentai;
- ▶ Kt.

Be to, Europos Sąjungos narės (šalys) privalo laikytis ES Pagrindinių teisių chartijoje įtvirtintų pagrindinių žmogaus teisių, tarp kurių nemažai kalbama apie lygias asmenų teises, o už pažeidimus valstybės numatytos atsakomybė ir baudas.

20 straipsnis _____

LYGYBĖ PRIEŠ ĮSTATYMĄ

Prieš įstatymą visi lygūs.

21 straipsnis _____

DISKRIMINACIJOS UŽDRAUDIMAS

1. Draudžiama bet kokia diskriminacija, ypač dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių

ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turtinės padėties, gimimo, negalios, amžiaus, seksualinės orientacijos.

2. Sutarčių taikymo srityje <..> draudžiama bet kokia diskriminacija dėl asmens pilietybės.

Visai nesvarbu: ar tu vyras ar moteris; jaunas ar senas; kokia tavo odos spalva; turtingas ar vargšas – prieš teisę ir prieš įstatymą visi esame LYGŪS. Terminas „diskriminuoti“ iš esmės reiškia du asmenis ar dvi situacijas vertinti skirtingai, kai tarp jų skirtumo nėra, arba vertinti vienodai situacijas, kurios faktiškai yra skirtingos. Žmogus negali būti diskriminuojamas tiek tiesiogiai.. (tiesioginė diskriminacija – tai toks elgesys su asmeniu, kai dėl jo rasės, lyties, pažiūrų, socialinio statuso ar ko kito, elgiamasi ne kaip su visais kitais, taikomos prastesnės sąlygos, negu tokioje pačioje situacijoje turėtų kitas asmuo), pvz. vargšai neturi teisės lankytis tam tikrose vietose. ..tiek netiesiogiai (netiesioginė diskriminacija – tai tokia situacija, kai dėl egzistuojančių neutralių taisyklių, įstatymų, kurie turėtų būti taikomi vienodai, atsiranda

galimybė, kad asmuo dėl savo statuso, padėties, amžiaus gali patekti į prastesnę padėtį nei kiti), pvz. aukšti valstybinės kalbos žinių reikalavimai vienodai taikomi tiek mokytojams, tiek darbininkams, kurių darbui to nereikia.

22 straipsnis _____

KULTŪRŲ, RELIGIJŲ IR KALBŲ ĮVAIROVĖ

Sąjunga gerbia kultūrų, religijų ir kalbų įvairovę.

23 straipsnis _____

MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖ

Visose srityse turi būti užtikrinta moterų ir vyrų lygybė, įskaitant priėmimą į darbą, darbą ir atlyginimą.

Lygybės principas nekliaud laikiytis ar imtis priemonių, numatančių konkrečias lengvatas, padedančias nepakankamai atstovaujamai lyčiai.

Europos Sąjunga (ES) lyčių lygybės srityje siekia užtikrinti lygias galimybes ir vienodą požiūrį į vyrus ir moteris bei kovoti su visomis diskriminacijos dėl lyties formomis.

Kiekviena valstybė stengiasi sudaryti lygias galimybes tiek vyrams, tiek moterims ir tokiu

būdu veiksmingiau panaudoti savo žmogiškuosius išteklius. Egzistuoja tam tikri lyčių lygybės principai, kurių turi būti laikomasi:

- ▶ Moterys ir vyrai turi būti lygūs sprendimų priėmimo srityje – remiantis demokratijos principais, kiekvienas asmuo turi vienodas teises lemti visuomenės raidos procesus.
- ▶ Moterys ir vyrai turi turėti lygias galimybes darbo rinkoje – turi būti užtikrintos vienodos sąlygos dalyvauti darbo rinkoje ir gauti vienodą darbo užmokestį už vienodą arba vienodos vertės darbą.
- ▶ Moterys ir vyrai turi turėti galimybę vienodai dalytis pareigomis šeimai – ekonominis moterų ir vyrų įnašas į visuomenės gerovę yra vienodai svarbus.
- ▶ Moterys ir vyrai turi būti apsaugoti nuo smurto dėl lyties – smurtas yra pats grubiausias žmogaus teisių pažeidimas ir negali būti toleruojamas jokio asmens atžvilgiu.
- ▶ Moterys ir vyrai turi būti apsaugoti nuo diskriminacijos dėl jų lyties darbo santykiuose, mokslo ir švietimo srityje, parduodant prekes ir paslaugas, reklamoje.

24 straipsnis _____

VAIKO TEISĖS

1. Vaikai turi teisę į jų gerovei užtikrinti būtiną apsaugą ir globą. Jie gali laisvai reikšti savo nuomonę. Sprendžiant su vaikais susijusius klausimus, į jų nuomonę atsižvelgiama pagal jų amžių ir brandą.
2. Visuose valstybės ar privačių institucijų veiksmuose, susijusiuose su vaikais, pirmiausia turi būti vadovojamasi vaiko interesais.
3. Kiekvienas vaikas turi teisę reguliariai palaikyti asmeninius santykius ir tiesiogiai bendrauti su abiem savo tėvais, jei tai neprieštarauja vaiko interesams.

25 straipsnis _____

PAGYVENUSIŲ ŽMONIŲ TEISĖS

Sąjunga pripažįsta ir gerbia pagyvenusių žmonių teisę gyventi oriai ir nepriklausomai bei dalyvauti visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime.

26 straipsnis _____

NEĮGALIŲJŲ ASMENŲ INTEGRAVIMAS

Sąjunga pripažįsta ir gerbia neįgaliųjų asmenų teisę naudotis priemonėmis, užtikrinančiomis jų nepriklausomumą, socialinį

bei profesinį integravimą ir dalyvavimą bendruomenės gyvenime.

Kiekviena šalis įgyvendina vis daugiau projektų, susijusių su neįgalių žmonių įtraukimu į darbo rinką. Pastaruoju metu neįgaliesiems taip pat atsiranda vis daugiau galimybių sukurti nuosavą verslą pasinaudojant įvairių organizacijų pagalba ir valstybės parama, tai padeda tokiems žmonėms jaustis lygiaverčiais.

Be to, tokios iš pažiūros mažos smulkmenos, kaip galimybė patekti į bet kurį administracinį, savivaldos ar apskritai į bet kurį pastatą, įstaigą, parduotuvę yra itin svarbios neįgaliesiems žmonėms, kalbant apie jų lygias teises. Valstybės stengiasi suteikti neįgaliesiems galimybę lygiomis sąlygomis naudotis fizine infrastruktūra, transportu.

JAUNIMO TEISĖS IR PAREIGOS

Daumantas Stundžia

Lietuvos mokinių parlamento
Švietimo ir mokslo komiteto
narys, Vilniaus regiono
vicepirmininkas

► Teisė į informaciją. Mokiniai turi teisę sužinoti, kokios mokyklos veikia, kokias švietimo programas jos teikia, kokias mokymo formas galima pasirinkti.

► Teisė mokytis pagal savo gebėjimus ir poreikius, gauti geros kokybės ugdymą.

► Teisė į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą. Jie turi žinoti, pagal kokius kriterijus ir kaip vertinami jų pasiekimai mokykloje.

► Teisė sulaukus 14 metų savarankiškai pasirinkti dorinio ugdymo - tikybos arba etikos – programą.

► Teisė gauti švietimo pagalbą: psichologinę, specialiąją pedagoginę, socialinę pedagoginę, švietimo informacinę pagalbą, tai pat profesinio orientavimo specialistų patarimus, kokią profesiją pasirinkti.

► Teisė mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje. Mokymosi krūvis ir aplinka turi atitikti higienos reikalavimus.

► Teisė dalyvauti mokyklos savivaldoje. Mokiniai gali burtis į asociacijas, sąjungas, kitas organizacijas, kurios apibrėžtos mokyklos įstatuose. Aukščiausia mokyklos savivaldos institucija yra mokyklos taryba, į kurią turi įeiti ir mokiniai. Jie dalyvauja mokyklai priimant svarbius sprendimus.

► Nepamiršti veiklos ir už tradicinės pamokos rėmų. Pavyzdys –mokykloje veikianti teatro trupė, muzikos “kambarėlis”, sporto salė. Projekto International mutual learning pavyzdys. Patinkančios veiklos: mano asm. patirtis, muzika.

LINKÉJIMAI

LINKÉJIMAI

► PARTNERIAI IR DRAUGAI

VEČSAULES
PAMATSKOLA
Latvija

Kazimiero Simonavičiaus universitetas
Teisės fakultetas

